

Batman Kır athaneleri

Dr. Gülsüm Hekimoğlu 
Batman Üniversitesi, SHMYO
glsmkymk@hotmail.com
gulsum.kaymak@batman.edu.tr

 z

Bu çalışmada burjuva deneyiminin dışında yer alan diğer kamusal alan tecrübeleriyle ilgileneilmektedir. Bu kapsamda Batman kır athaneleri söz konusu aksiyomla incelenmiştir. T kiye'nin Güneydoğu'sunda yer alan Batman, sınıra yakınlığı ve iç dinamikleri nedeniyle oldukça heterojen bir toplumsal yapıya sahiptir. Batman; mahallerinde, sokaklarında ve meydanlarında oldukça uğrak mekânlar olarak beliren kır athaneleriyle, sosyolojik olarak ilgi çekici konumdadır. Nitel araştırma yöntemi kapsamındaki çalışmada Batman'daki 13 kişiyle mülakatlar yapılmıştır. Saha araştırması sonunda araştırmanın amacına bağlı olarak toplanan veriler betimsel analiz tekniğine başvurularak değerlendirilmiştir. İstanbul ve Kahire gibi Ortadoğu'nun en büyük şehirlerindeki kahvehaneler ve kır athaneler nasıl ki, her şeyden önce bir sohbet mekânı olarak kurgulanmışsa Batman'daki durum da bundan farkssızdır. Ancak saha araştırması sonunda sadece sohbet mekânı olmaları dışında bu yerlerin, Batman'daki sosyal, ideolojik ve kültürel değişim üzerinde önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır. İncelenen kır athanelerin fonksiyonu, katılımcılarının ona yüklediği anlamla birlikte 'görünürlük ve yalıtılmışlık' paradoksuyla açıklanabilir. Bu yerler, arkadaşlarla sosyalleşmek için kullanıldığı gibi, görece küçük olan ve herkesin birbirini tanıdığı şehrin gözetim gücünden kaçmanın da yollarından biri durumundadır. şehrin en işlek caddelerindeki oldukça esnek oturma planlarıyla ve özellikle göz tacizleriyle kadının kent hakkını tayin eden bu mekânlar bir yandan da kentteki patriarkal hegemonyanın izdüşümleridir. Bir şekilde dışlama üzerinden biçimlenen işleyiş içinde, erişilebilirlik ve eşitlik sekteye uğramıştır. Kabul edilen resmi görüşe ve yaşam biçimlerine ayak direyen katılımcılar, buralarda görünür olamamıştır. Lakin tüm dışlama mekanizmalarına rağmen ortak yaşamla ilgili m şretrek sorunlara, günlük yaşam tecrübelerine, bir aradalığa, dinlemeye, eylemeye ve dayanışmaya yer veren bu mekânlar toplumsalın alanı olan kamusal alanın mikro dünyalarına kapı aralanan yolaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kır athane, Batman, kamusal alan, kent, kent kimliği.

Teahouses of Batman Province

Abstract

This study deals with other public sphere experiences outside the bourgeois experience. Teahouses in Batman province were examined with this axiom. Batman province is close to the border and has a heterogeneous social structure because of internal dynamics. The city is sociologically interesting with its teahouses, which appear as frequent places on its streets and squares. Within the scope of qualitative research method, 13 people were interviewed in Batman. At the end of field research, the collected data were evaluated by applying descriptive analysis technique. Coffeehouses and teahouses in largest cities of the middleeast, such as Istanbul and Cairo, are, above all, a place of conversation, and in Batman it is not different. At the end of field research, however, it was found that these spaces played an important role not only as areas of conversation, but also in social, ideological and cultural changes in Batman. The function of the teahouses examined can be explained by the paradox of visibility and isolation. These places are a way to socialize with friends and escape from the oversight of a relatively small city where everyone knows each other. These spaces, which determine women's right to the city through flexible seating plans and eye harassment, are the projections of patriarchal hegemony in the city. Participants who resisted the accepted official views and lifestyles were not visible here. Despite all exclusions related to the functioning of public negotiation, the experiences of daily life, togetherness, listening, action and sometimes solidarity are included in these examined teahouses.

Keywords: Teahouses, Batman, public sphere, city, city identity.

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel problemi batman kırathanelerinde yaşanan karşılaşmaların, söylemsel ve eylemsel etkileşimlerin kamusal potansiyelini irdelemektir. Görgül saptamalardan yola çıkıldığında; sosyolojik olarak zaten heterojen bir yapıya sahip olan, diğer yandan da sınır bölgesine yakın olması sebebiyle içinde mültecileri barındıran Batman İli'ndeki yaygın kırathane¹ kültürünün, ilin özgül özelliğini oluşturduğu söylenebilir. Şehrin meydanında, ıssız sokaklarında ya da en işlek caddelerinde bile göze çarpan kırathaneler, kentin kimliğinde söz sahibi görünmektedir. Buralarda; farklı etnik gruplardan, farklı sınıf üyelerinden, farklı siyasal aidiyetlerden kesimler arasında karşılaşmalar yaşanmaktadır. Bu çalışma, sözü edilen karşılaşmalar mekânlarının bir kamusal alan olma olasılığı ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla çalışmanın kuramsal dayanağını, kamusal alan kuramı oluşturmaktadır.

Toplum olarak yaşamının kaçınılmaz yolu, sosyal katılım ağlarından geçmektedir. Bu sosyal katılım ağları, bireylerin bir arada yaşama kültürü geliştirmelerinin de bir sonucudur. Oysa Türkiye'deki söz konusu katılım ağlarının ne kadar aktif olduğu ve ne denli aktif kullanıldığı muğlaktır. Batman'daki kırathanelerin buna ne oranda öncülük ya da etki ettiğini belirlemek, çalışmanın amaçlarındandır. Bu yüzden kamusal alan kuramının merceğiyle bu mekânlara bakmanın çok yönlü katkı sunacağı umulmaktadır.

Şöyle ki; yaşamın her görüngüsünde ihtiyaç duyulan 'devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi' sadece üstün olan hukukun ilkeleri ile sağlanmaz; ama aynı zamanda dinamik ve etken kamusal alanların varlığı ile sağlanır. Sonuçta kamusal alan, en yalın tanımıyla "sosyal-politik mücadelelerin arenası" olarak hayat bulur (Öğün, 2007, s. 56). Bu, toplumsal demokrasi sorunsalı için dirimseldir. Çünkü "demokrasi toplumdaki farklı kesimleri ve çeşitlilikleri siyasal hayata katmaya imkân veren ya da onları daha aktif kılmayı hedefleyen bir yönetim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır" (Görmez, 1997, s. 12). Böylece aktif yurttaşlık, katılımcı demokrasi, iletişimsel iktidar fikirleri üzerinde düşünmek, aktif kamusal alanlar üzerinde düşünmek demektir.

Bu çalışma, kamusal alanları mikro bir çerçevede açıklama girişiminde bulunmuştur. Kentler muhakkak kamusal alanların en önemli sahnelerinden biridir. Kenttsel temaslarda mikro kamusal etkileşimler gelişmektedir. İçinde, farklı kesimlerin söylemsel ve eylemsel etkileşimlerinin gerçekleştiği Batman kırathaneleri, mikro düzeyde birer kamusal alan görünümündedirler. Buralarda; doğal, spontane ve anonim yaşam pratikleri üretilir. Bu gizli kamusal alanların kentteki toplumsal yaşam üzerinde örtük bir etkisi vardır. Bu yüzden, Batman'daki kırathaneler üzerinde çalışmak; kentteki yaratımları, çatışmaları, uzlaşmaları ve etkileşimleri anlamak ve Batman'daki kamusal alanların mikro dünyalarına kapı aralamak için önemli bir tutamak sunabilecektir.

¹ Her ne kadar geçmişinde 'okuma evi' olarak faaliyet gösterse de, gelinen aşamada kırathaneler işlev ve nitelik olarak kahvehanelerden farksızdır. Ancak bu çalışmada incelenen tüm mekânlar yine de 'kırathane' olarak ifade edilmiştir. Çünkü incelenen tüm salonların tabelalarında 'kırathane' yazmaktadır. Kaldı ki, İngilizce olarak 'coffeehouse' olarak karşılık bulan kelime, daha çok Batı'daki kafe kültürüne gönderme yapmaktadır. Bu sebeple söz konusu mekânların bu çalışmadaki çevirisi 'teahouse' şeklinde olmuştur. Esasen kırathane, kahvehaneden daha sonra ortaya çıkan bir kavramdır. Bazı araştırmacılara göre (Yıldız, 2002, s. 636); "Devlet sohbeti yapılmasının önlenmesi amacıyla 'okuma evi' olarak kurgulanan kahvehaneler, Tanzimat'dan sonra Avrupa'da açılan kulüpler ve okuma salonlarının örnek alınmasıyla kırathaneler olarak belirmiştir. Öyle ki, "Şöhret kazanmak ve seçkin bir müşteri tabakasını kendilerine çekmek için, dükkânlarına 'kırathane' adını veren kahvehane sahipleri de olmuştur" (Georgeon, 1999, s. 70-72). Ancak günümüzde kırathaneler bu fonksiyonundan son derece uzakta bir şekilde değişime uğramıştır.

Alternatif kamusal alan deneyimlerini içeren kıraathane gibi toplumsal kolektivitelelerin, toplumsal güç asimetrilerini görünür kılıp kılmadığı, toplanma, birlikte tartışma, kanaatini ifade etme, bilgilenme gibi katılımcı, müzakereci ve etkileşimli iletişimsel eylemlerin buralarda nüve bulup bulmadığı anlaşılmalı istenmiştir. Batman’da diğer tüm alanlara oranlara en uğrak mekânlardan olan kıraathanelerin, biçimsel demokrasi tarafından dışlanan kesimler için yeni bir kamusal alan olup olmadığı mesele edilmiştir. Buralarda kamusal alanın mikro dünyaları yaşanmaktadır. Çalışma, kamusal konuşmanın ve kamusal müzakerecinin farklı biçimlerde varlık bulacak zeminlerinde genellenabilirlik kaygısı taşımadan, nitel araştırmanın el verdiği ölçüde gerçekleşen sohbet, saptama ve gözlemler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu yanıyla çalışma, bu alanda yapılacak daha geniş kapsamlı başka incelemeler için bir başlangıç oluşturma amacı gütmektedir.

1.Kent Kimliği

Kentte yaşam dünyanın her yerinde ve herkes tarafından aynı şekilde deneyimlenmemekle birlikte, giderek artan biçimde neredeyse tüm dünyanın ortak tecrübesi olmaya başlamıştır. Kentler, bilindiği gibi, tarihin hemen her döneminde insanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel değişimleri kapsayan ve bunları şekillendiren önemli yaşam mekânları olmuştur. Onlar medeniyetin önemli basamaklarıdır. Antik çağdan modern toplumlarımıza kadar; farklı dönemlerin, farklı kültürlerin, iş bölümlerinin, ilerlemenin, çeşitliliğin ve insan yaratıcılığının mekânları olarak kentin ne olduğu sorusuna tekdüze bir yanıt verebilmek mümkün değildir. Kuşkusuz ki, bir sosyoloğun, coğrafyacının, tarihçinin, mimarın ya da arkeoloğun kent tanımı –ilgi ve incelemelerine bağlı olarak- farklı olacaktır. Bu çalışma ise kentin, sosyolojik kontekstini işlemeyi hedeflemektedir. Bu yüzden sosyolojik bir değerlendirme yapılacak olursa kent; “insanların görece olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş olması” (Wirth, 2002, s. 85) şeklinde tanımlanabilir.

Kentleşme kavramı ise, “dar anlamda, kentlerdeki nüfusun ve kentlerin sayısının artmasını anlatan bir kavramdır” (Keleş, 1990, s. 5). Ancak kentleşme sadece bir nüfus fenomeni olarak algılanmamalıdır. Çünkü kentleşme aynı zamanda o nüfusun toplumsal ve ekonomik yapısındaki değişimiyle de ilgilidir. Dolayısıyla aktüel dünyamızda kentleşme, kentte yaşayanların nüfus oranlarıyla ölçülemez. Ekonomik büyüme, sanayileşme, yeni meslekler, örgütlenmeler ve eğilimler, insan ilişkilerinde ve kentlerde kendilerine has değişikliklere neden olmuştur. Bundan dolayı bugün sosyal bilimlerde kentleşme kuramlarına dair oldukça zengin sayılabilecek bir yazın bulunmaktadır. İlgili kuramlar kenti; kırsal karşıtı olarak işleyen, üretim ilişkilerinin mekânı olarak gören, ekolojik açıdan betimleyen, çoğulculuğun alanı olarak kavrayan ya da yarışma mekânı olarak değerlendiren farklı mahreçlerden hareket etmişlerdir.

Kentleşme ise “temelde insanların kentle bütünleşmesi durumuna göndermede bulunur” (Es ve Güloğlu, 2004, s. 88). Yani, kentli haline gelmeyi anlatır. Kentleşme, kentleşme trendi sonunda insan yaşantısında ve ilişkilerde meydana gelen, değerlerle ilgili olan maddi manevi değişiklikleri içerir. Çünkü kentler, toplumsal yaşam ve kişiler üzerinde oldukça belirleyicidir. Örneğin uzmanlaşmanın hâkim olduğu endüstriyel toplumlarda kentli birey, akılcı davranışlar içine girer; burada bilim, ticaret ve analitik hesaplar etkindir.

Bu çalışmanın temel meselesiyle en fazla ilgili olan kent kimliği kavramı ise, tıpkı kent kavramı gibi çok kapsamlıdır. “Kent kimliğini tanımlayanlar genellikle kentlerin de kendi iç dinamikleriyle tıpkı bir insan gibi bir kimliklerinin var olduğunu belirtirler” (Kaypak, 2010,

s. 374). Kentler; doğa yapıları, tarihsel faktörleri, sosyo-ekonomik değişkenleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Bir kenti ötekinden farklı kılan kendine özgü nitelikler, o kentin kimliğini belirler. Tarım, tarih, turizm ve sanayi gibi kentlerin birbirinden ayrı bu karakterleri, kent kimliği kavramıyla açıklanmaktadır. Yani bir kentin ayırıcı nitelikleri, onun kimliğidir.

Kent kimliği kavramıyla ilgili akademik çalışmalarda kent, “yalnızca meydanlar, parklar ve yapılardan ibaret değerlendirilemeyen, aynı zamanda üzerinde sosyal ve kültürel olayların gerçekleştiği bir mekân” olarak işlenmektedir (Oğurlu, 2014, s. 288). Bir kent sadece doğal, tarihi ve ekonomik özellikleriyle değil; ama aynı zamanda insan hareketleriyle ve sosyolojik faktörlerle kendine özgü bir kimlik kazanır. Birey ve toplum, bu kimliği yeniden ve yeniden doğurur. Kentte yaşayan toplumsal gruplar ve bireyler eyleyerek ve birbirlerine deneyim aktararak bu süreci devingen kılarlar. Bu örüntü, öznel arası bir deneyimdir. Kent, yaşayanları tarafından sürekli düzenlenir. Anıtlar, meydanlar, kamu binaları, çeşmeler gibi düzenlemeler, o kente bir kimlik yüklemenin yoludur. Ve bizler ona nasıl şekil verirsek o, buna göre anlanılır. Kentin kimliği, “bir ölçüde, o kentte yaşayanların gerçekleştirmeye çalıştığı bir yansı halini alır” (Kaypak, 2010, s. 376). Kentle kentli arasında, derin ve karşılıklı bir bağ vardır. İnsanların kendi elleriyle bir ruh ve kimlik kazandırdıkları kent, bir süre sonra orada yaşayan insanlara bir kimlik kazandırır. Böylece İstanbullu, Kudüslü ya da Parisli gibi tanımlamalar bir karşılık bulmuş olur.

2. Batman Hakkında

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle bölümünde yer alan Batman kenti, verimli ovalara sahip Batman Çayı havzasına kurulmuştur. Batısında Diyarbakır, güneyinde Mardin, kuzeyinde Muş ve güneydoğusunda ise Siirt ve Bitlis'le komşudur. Karasal iklimin hâkim olduğu ilde; yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise nispeten ılık ve yağışlıdır (Batman Valiliği, 2019). Batman dendiğinde ilk akla gelecek imgelerden biri kuşkusuz petroldür. Batman ilinin kentleşme serüveni petrol ile başlamıştır. “1940 yılında İlin doğusundaki Raman Dağlarında petrol yatağına rastlanmıştır. Batman rafinerisi böylece Türkiye ekonomisinin önemli öğelerinden biri olmuştur. Bu gelişmeden sonra kentte çok yönlü, hızlı ve plansız bir gelişme patlak vermiştir. Öyle ki, 1945-1975 yılları arasındaki 30 yıl içinde, Batman ilinin nüfusu 25 kat artmıştır. Nüfustaki bu artış hızı 1990'da Batman'ın Türkiye'nin 72. ili olmasını sağlamıştır” (GAP, 2015, s. 1-2).

Kent, sosyo-kültürel olarak heterojen bir yapıya sahiptir. Ezidiler, Kürtler, Süryaniler, Araplar gibi farklı etnik ve dini topluluklar yaşamaktadır. Mültecilerin özellikle sınır illerini tercih etmelerinden dolayı; Körfez Savaşı sonrasında Irak'tan gelen Kürt mültecilerin ve son dönemde de IŞİD terör örgütünden kaçan Suriyelilerin iltica ettikleri şehirlerden biri de Batman olmuştur. Gerek mülteci hareketlerinin etkilediği dış göç gerekse terör ve ekonomik değişkenlerin etkilediği iç göç dalgalarıyla kent, oldukça devinden süreçlerden geçmiştir ve geçmektedir. Sınıra yakınlıktan kaynaklanan siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik değişim süreçlerinin doğrudan etkilerini gösterdiği önemli şehirlerden biri olmuştur. Söz konusu bu sebepler yüzünden Batman ilinde özellikle ekonomik bir dizi sorun yaşanmakta ve şehir, Türkiye genelinde işsizlik oranının yüksek olduğu iller arasında yer almaktadır. Örneğin TÜİK'in 2016 raporuna göre Mardin, Batman, Şırnak, Siirt %24,8 oran ile en yüksek işsizlik oranına sahip bölge durumundadır. Bilhassa erkekler kahvehane ve kiraathanelerde iş için beklemektedir (Çelik, 2006, s. 176). İşte bu görüngü bu çalışmanın motivasyonlarından biridir ve ilgili fenomen ilerdeki başlıklarda detaylıca incelenecektir.

“Bir kentin kimliği saptanırken görgül saptamalardan hareket edilir. Kentin kimliğini daha çok doğrudan onda gözlenebilir özellikler ve yaşayarak elde edilen deneylerden giderek ona yakıştırılanlar oluşturmaktadır” (Kaypak, 2014, s. 375). Bu mahreçten yola çıkıldığında Batman’ın özgül özelliklerinden birinin yaygın kıraathane kültürü olduğu söylenebilir. Öyle ki, halk tarafından en çok kullanılan işlek caddelerde ve şehir meydanın çevresinde bile kıraathaneler hemen göze çarpmaktadır. İnsanlar bu mekânlara rağbet etmekte, burada bir araya gelen bireyler arasında ‘karşılaşmalar’ yaşanmaktadır. Bu çalışma, sözü edilen karşılaşmalar mekânlarının bir kamusal alan olma olasılığı ile ilgilenmektedir. Bu yüzden bundan sonraki başlık, kamusal alan kavramına ayrılmış ve böylece çalışmanın kavramsal ve kuramsal altyapısı güçlendirilmeye çalışılmıştır.

3.Kamusal Alan Kavramı

Burjuva kamusal alan tecrübesinin dışında kalan, farklı kamusal alan deneyimleri olabilir mi sorusu, bu çalışmanın en temel motivasyonudur. Çalışmada, özellikle son yarım asırdır ekonomik ve kültürel olarak oldukça devingen bir örüntü sergileyen Batman İl’indeki kıraathaneler bu bakış açısıyla mesele edilmiştir. Kendine özgü nitelikleriyle sosyolojik olarak ilgi çekici olan kıraathaneler, bir yandan kentin kimliğini yansıtmakta diğer yandan ise farklı toplumsal tecrübelerle şekillenebilen alternatif kamusal alanlar için önemli potansiyeller taşımaktadır. Bu mekânların mikro kamusal alan imkânını incelemeden önce bu sınırlı metnin çerçevesi içinde kamusal alan kavramının ne olduğuna değinmek yerinde olacaktır.

Kamusal alanı anlatmaya çalışan bir sosyolog, hukukçu, siyasetçi ya da bir mimar muhtemelen onu farklı biçimlerde tanımlayacaktır. En azından yoğunlaşacakları karakteristikler birbirinden ayrı olacaktır. Kavram, gündelik deneyimler ve bilimsel kullanımlar açısından değişik ve yoğun anlamlar içermektedir. Ancak bu güçlüğe rağmen kamusal alan konusu pek çok araştırmacının ilgisini çekmeye devam etmektedir. Bu ilginin elbette birçok sebebi vardır. Bu sebeplerin en önemlilerinden biri; kamusal alan üzerinde çalışan bir araştırmacının bilimler arası bir diyaloga girme şansı yakalamış olmasıdır. Bir diğer sebep ise kavramın ‘kolektif ilgi’, ‘ortak yaşam’ ve ‘sosyo-politik mücadeleler’ gibi yaşamsal konuları sorunsallaştırmış olmasıdır. Ki, bu makalenin vücut bulması, bu itkidendir.

Kamusal alan yalnızca hukuksal ve aktüel politik tartışmaların konusu olmanın ötesinde sinema, tarih, kadın hareketleri ve sanatın da konusu olabilmektedir. Kamusal alan fikri akademik hayatta büyük yankı uyandıran ve değişik açılardan pek çok kez eleştirilmiş olan Habermas bu alanı; “kamunun kendisini, her türlü otoriteden bağımsızca, kamuoyunun oluşturucusu olarak örgütleyebildiği bir alan” şeklinde kavrar (Hekimoğlu, 2019, s. 48). “Soylular, kamusal otorite organlarını, parlamento ve hukuki kurumları oluşturmuşlardır. Ticaretle ve çeşitli mesleklerle uğraşan kesimler ise kentsel korporasyonlar ve bölgesel örgütler kurmuş oldukları ölçüde sahiden özerk bir alan olan, devletten ayrı duran bir burjuva toplumu alanı geliştirmişlerdir” (Habermas, 2015, s. 97-98). Akademik çevrede büyük ses getiren Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü eserinde Habermas, kamusal alanın burjuva deneyimini çalışmıştır. Onun kamusal alan modeli söylemsel bir kamusal alan modelidir. Bu model, devletten ve tüm diğer otorite olgularından uzakta halkın ortak yaşamla ilgili müşterek sorunlar üzerinde eleştirel müzakereyi amaçladığı kamu modelidir. Dolayısıyla onun betimlediği burjuva kamusal alanı, devlet alanının dışında konumlanan, bir özel alan olarak değerlendirilmelidir. Bu alan; bir araya gelebilen, kısıtlanmamış bir

tarzda konuşan, kanaatlerini ifade eden, tartışan ve yayınlayabilen bireylerin kamusal bir gövde oluşturabildiği bir alandır. “Bu alan kavramsal olarak devletten ayrı, ilkesel olarak da devlete karşı eleştirel söylemlerin üretildiği ve dolaştığı bir alandır” (Özbek, 2015, s. 30). Saray, prenslik ve kilise gibi her tür otoriteden bağımsızdır ve akıl yürüten şahısların kamusal erke karşı oluşturduğu bir eleştiri ve direnç alanını temsil eder.

Habermas’ın söylemsel kamu modeli dayanışmacı niteliğiyle ilgi uyandırıp, ortak yaşamla ilgili müşterek sorunlara bir tutamak sunsa da bazı açılardan eleştirilmiştir. Habermas en çok, burjuva deneyiminden ayrı duran diğer kamusal alan deneyimlerini hesaba katmadığı ve eleştirel teorinin ihtiyaçlarına cevap verecek yeni bir kamusal alan modeli geliştirmeden çalışmasına son verdiği için eleştirilir. Hatta bu yüzden burjuva kamusal alanını idealize ettiği savunulur.

Burada, burjuva deneyiminin dışında yer alan diğer kamusal alan tecrübeleriyle ilgilenen, madun, karşıt ve proleter kamusal alanlara yönelen Oskar Negt ve Alexander Kluge hatırlanmaktadır. Adorno’nun arkadaşı olan Kluge, Habermas’ın asistanı olan Negt ile birlikte Habermas’ın çalışmasındaki gedikleri doldurmuşlardır. Adı geçen bu bilimciler burjuva kamusal alanını kuşatıcı, tek bir alan olarak değerlendirmezler. Dahası onlara göre burjuva kamusal alanının, tüm kamusal tecrübeleri temsil ettiği varsayımı bile dışlayıcı bir strateji olarak çalışır. “Burada işçiler, kadınlar ve hizmetliler gibi temel toplumsal grupların olduğu kadar; üretim ve yeniden üretim, cinsellik ve çocuk bakımı gibi hayati toplumsal meselelerin de dışlanması söz konusudur” (Hansen, 2015, s. 161). Klasik kamusal alan anlatısında toplumsal sınıf kamuları, toplumsal cinsiyet kamuları, köylü kamuları gibi birbirine rakip kamular kendilerine bir yer bulamaz. Böylece burjuva kamusal alanı temel yaşam tecrübelerini dışlar.

Onlara göre kamusal alan Habermas’ınki gibi sonu konsensüsle bitmeyen “eşitsiz ve çoklu katılımcılar arasındaki çekişme alanıdır” (Negt ve Kluge, 2015, s. 162). Habermasçı aksiyomla kamusal alan konsensüs, rasyonel tartışma, müzakere etme ve eşit katılım gibi özelliklerle betimlenirken onlar kamusal alanı; çatışmalar ihtiyaçlar, somut çıkarlar ve çatışmalar üzerinden okurlar. Bu belit ile Alexander Kluge ye göre (Negt ve Kluge, 2015, s. 135) kamusal alan “politikanın kabıdır”. Proleter kamusal alan modeli, toplumsal cinsiyetle ilgili akim kalmakla eleştirilse de (Özbek, 2015, s. 54) madun kamusal alan tecrübelerinden söz ederek kamusal alanı ‘kolektif tecrübe’ ilkesi üzerine inşa ettiği için sosyal teorideki tipik ve kritik bir yere sahiptir.

Kamusal alan olgusunu bugünkü şekliyle kavramamıza yardımcı olan ve onu besleyip derinleştiren sayısız kuramcı olmuştur. Bunlardan biri Immanuel Kant’tır. “Modern düşünürlerin -en büyüğü olmasa bile- en büyüklerinden birisi sayılan” (Marshall, 2005, s. 380) Kant, sadece Alman felsefesine derin bir etkide bulunmamış, ama aynı zamanda diğer disiplinlere de yeri doldurulamaz entelektüel dokunuşları olmuştur. Eleştirel felsefenin öncüsü olarak kabul gören Kant, ahlak ve akıl konuları üzerinde derin izler bırakmıştır. Kant, bir ‘kamusallık’ ilkesi ortaya koymuş, bunu “hukuk ve tarih felsefesi bakımından geliştirmiştir” (Kalaycı, 2013, s. 13). Kant’ı kamusal alan kavramının sınırları içinde ele alırken, kendimizi sıkça bulacağımız uğraklar; akıl, aleniyet ve ahlaktır. Bir hümanist olan Kant’a göre insanı diğer varlıklardan ayıran özgül özelliği, onun aklıdır. “Aklı ile kendi yasasını koyma özgürlüğüne sahip olan otonom bir varlıktır” (Arslan, 2009, s. 170). Onun tasarısında kamusallık; akıl çerçevesinde eleştiridir. Dolayısıyla aklın kamusal kullanımı ilkesinin benimsenmiş olmasıdır. Kant’ın kamusallık ilkesi adaletin temel dayanaklarından

biridir ve kaçınılmaz biçimde aleniyet gerektirir. Yani kamuya karşı açık olma şartı gerektirir. Öyle ki, Habermas'ın burjuva kamusalılığı fikri (kendisinin de belirttiği gibi, 2014, s. 200) "Kant'ın 'aleniyet' ilkesini geliştirmesiyle teorik olgunluğa sahip bir yapıya kavuşmuştur". Tüm siyasal eylemler aleniyete ehil olduğu ölçüde ahlaklıdır ve "siyaset, ilkin ahlaka gerekli saygıyı göstermeden bir adım bile atamaz" (Kant, 1984, s. 260). Dolayısıyla Kant, akıl tarafından özgür fikirlerin aleni bir biçimde tartışıldığı arabulucu bir alan olarak kavrar kamusalılığı.

Kamusalılık fikrine katkı sunan bir diğer cereyan ise liberalizmin zirveye ulaştığı 19. yüzyıldadır. Her ne kadar ileride kamuoyunun hükümlerine bir egemenliğe dönüşmesi korkusu taşıyacak olsalar da; başlarda John Stuart Mill, Alexis de Tocqueville ve John Locke kamusalılık ilkesinin yanında bir tavır içinde olmuşlardır. Mill, toplumun birey üzerindeki iktidar sorununu derin ve kadim bir problem olarak nitelendirir (Mill, 2012, s. 39). Bu sebeple "büyük burjuvazinin plütokrasisine karşı ayaklanan tüm hareketleri açıkça onaylamıştır" (Habermas, 2014, s. 237). Siyasi otoritenin toplumun rızasına dayanmasını ve sivil toplumun gelişmesini önemseyen Tocqueville, "aristokratların ayrıcalıklarının kaldırılarak bireyler arasında fırsat eşitliğinin sağlanmasını savunmuştur" (Tocqueville, 1994, s. 24). Birbirini denetleyip dengeleyen kuvvetlerin ayrılığı ilkesi Locke'nin kıymetli mirasıdır. Bireylerin hükümetin müdahalesi dışında -kanaatini ifade etmek, toplanmak, düşünmek ve mülk edinmek gibi- hakları olduğu ve devletin bu alanları korumak olduğu Locke'nin öncüsü olduğu bir kazanımdır. Bu yönüyle de kamusal alanla ilgilidir. Kaldı ki, toplumsal sözleşmenin aile dışındaki toplumsal alanlarda gerçekleştiği argümanından hareket ederek kamusal alanı kadın, çocuk ve özürllülerden ayrı bir şekilde kurgulayan düşünürlerden biri de Locke'dir. İşte bu yüzden her ne kadar bireylerin içinde kendilerinin eyledikleri alanlar olduğuna ve devletin görevinin bu alanları korumak olduğuna dikkat çekerek kamusalılığa katkı sunmuş olsalar da, liberal teorisyenler özel-kamusal alan dikotomisinin alt yapısını hazırladıkları için eleştirilmektedir.

Hiç kuşku yok ki, kamusal alan fikrinin en verimli teorisyenlerinden bir diğeri de Hannah Arendt'tir. Kamusal alanla ilgili görüşlerine özellikle *Totalitarizmin Kaynakları ve İnsanlık Durumu* eserlerinde rastlanabilir. Arendt'in bu eserleri, kuşku götürmeyecek biçimde katılımcı demokrasiden yana olması yüzünden, totalitarizm üzerinde çalışmasından ve siyasal eylemi şiddetten tümüyle arındırmaya çalışmasından dolayı 1960'lardaki öğrenci hareketleri sırasında heyecanla karşılanmıştır. Bu sınırlı metin, onun derinlikli görüşlerine kapsamlı biçimde yer vermek için elbette yeterli değildir. Ancak etraflıca tarif edilecek olunursa "kamusalılık Arendtçi bir aksiyomla; özel kişilerin kamusal ilgilerini kullanarak, 'yurttaşların' ortak iyi üzerinde bir araya geldiği, çekiştiği, rekabet ettiği, ortaklaşa bir eylem ve söz ile toplumsal katılım imkânı yakaladıkları alan olarak kavranmaktadır" (Hekimoğlu, 2019, s. 87-88). "Arendt'in kavramsallaştırdığı biçimiyle kamusal alan; şiddetten tümüyle arınmış bir yer" olarak (Berktaş, 2015, s. 707) insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri her yerde ve her zaman ortaya çıkar (Yükselbaba, 2012, s. 124-125). Özgürlüğün kendini sunabildiği bir alan olarak burada çoğulluk egemendir. Lakin "kamusalılık ilkesinin Arendt için vurgulanması gereken en önemli özelliği, gizliliği dışlamasıdır" (Deveci, 2007, s. 117). Siyasal eylem ve karar alma süreçlerinin açıktan açığa yapılması kamusalılık için temel bir ilke gibidir. Anlaşılacağı üzere Arendt'in Kant'tan çıkarsadıkları hiç de az değildir.

Kendini doğrudan ilgilendirmeyen durumlarda siyasi bir muhakemeden kaçınan modern birey Arendt'in dert edindiği meselelerdendir. Ona göre "yegâne insani etkinlik eylemdir" (Arendt, 2011, s. 58) ve insanın en spesifik eylemlerinden birisi de konuşmadır. Çünkü "sözün mevzu-bahis olduğu her yerde meseleler tanımı gereği politiktir; çünkü insanı siyasi bir varlık yapan sözdür" (Arendt, 2011, s. 30). İçinde insanların özgürce eyledikleri ve ortak yarar üzerine eyledikleri kamusal alanda oldukça verimli düşünme ve tartışma ortamları gelişecektir. "Onun düşünmek ile kastettiği şey; başkalarını da düşünmeye sevk etmektir. Dolayısıyla halen insanların uyum içerisinde eyledikleri vakit neler değiştirebileceklerini çözemeyen bireylerin, eylemi ve çoğulluğu ciddi bir biçimde ele almaya isteksiz olan bireylerin Arendt'ten öğreneceği şeyler olduğu ortadadır" (Hekimoğlu, 2019, s. 69). Bu nokta, akla hemen Habermas'ın söylemsel kamusal alan modelini getirmektedir. İletişimsel eylem kavramını ve bu eylemin önemini anımsatmaktadır. Zaten Habermas da bu konuda Arendt'e olan borcunu teslim etmektedir.

Mikro kamusal alan kavramı ise; farklı büyüklükteki heterojen kamusal alanları tasvir etmek için kullanılan bir kavramsallaştırmadır. Örneğin (daha çok kamusal alan ve medya çalışmalarıyla bilinen) John Keane kamusal alanın dönüşümünü çalışırken; mikro, makro ve mezo kamusal alanlar olduğundan söz eder. "Makro kamusal alanlar; ulus aşırı çapta vücut bulan, küresel etkisi olan ve yüz milyonlarca insanı kapsayacak etkileşimlere sahne olan alanlardır. Mezo kamusal alanlar, milyonlarca insanı içerir. Birlikte okuyan, izleyip dinleyen bireylerin oluşturduğu bu kamusal alan medya dolayımıyla işler. Mikro kamusal alanlar ise, küçük gruplar, örgütler, inisiyatiflerdir. İçinde toplumsal hareketlerin geliştiği bu alanlar gizli birer kamusal alandırlar ve güçlerini örtük olmalarından alırlar" (Keane, 1995, s. 9-16).

Mikro kamusal alanlarla ilgilenen bir diğer isim de, Ingrid Volkmer'dir. Kamusal alanı, geçirdiği dönüşümlerle işleyen Volkmer (2003, s. 13) karşılıklı etkileşime dayalı, birbirinden farklılaşmış mikro kamusal alanlardan söz eder. Bu mikro düzeydeki alanlarda; birbirinden farklı olan hatta birbirleriyle rekabet halinde olan farklı kesimlerin söylemsel etkileşimi gerçekleştirilmektedir. Yine, Habermas'ın burjuva kamusal alan teorisine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan Dahlgren'de (2005, s. 148-149), "gündelik hayatın mikro alanlarında karşıt/muhafazakar kamusal alanların varlığına vurgu yapmıştır".

Yani en basit ifadeyle kamusal alan; aleni olan, herkesçe erişilebilir olan, "toplumsal antagonizmaların ifade edilebildiği ama bir yandan da bireyler arasında bir ortaklaşalık kurulması olanağı da taşıyan karşılaşma mekânı" (Hekimoğlu, 2019, s. 13) ve/ya bireylerin içinde, "mikro/kentsel anlamda rastgele/doğal etkileşimlerle bir tür bir arada yaşama pratiği ürettikleri; fiziksel veya metaforik bir tür sahne anlamına gelmektedir" (Malkoç, 2018, s. 102). Kamusal alanın en önemli sahnesi kaçınılmaz olarak kenttir. Mikro kamusal etkileşimler bir ölçüde kentsel temaslarla ilgilidir. Kamusal alanı mikro bir çerçevede açıklamaya çalışanlar arasında yitlik bir kamusal alanı mesele edinen Richard Sennett'de vardır. Sennett, ünlü eserinde (Sennett, 2013, s. 363), yeni teknoloji seçenekleri ve medya sayesinde bilgi birikimi olağanüstü artmış ancak fiili bağ kurma gereksinimi aynı ölçüde azalmış olan, daha çok şey görüp daha az karşılıklı ilişkiye giren kamusal insanın çöküşünden söz eder. Günümüzde istenirse kalabalık bir kentin içinde tamamen yalıtılmış ve yapayalnız kalmak işten bile değildir. "Çoğu yurttaş devletle ilişkilerine kanıksayıcı bir ruh haliyle bakmaktadır. Yabancılarla kurulan ilişkiler en iyimser anlamda yavan ve kötümser anlamda da sahtedir" (Sennett, 2013, s. 11). Kamusal yaşam formal bir yükümlülüğe dönüşmüş durumdadır. Metropolde "uyaranlara tepki göstermeyi reddeden"

bir bezginin ortaya çıktığını söyleyen Simmel (2009, s. 321-322) 20.yy kentinin yitik kamusal alanından yakınmaktadır. Bu anlamda insan etkinliklerinin, etkileşimlerinin, yaratımlarının, uzlaşmalarının ya da direnç noktalarının nirengisi olarak Batman kıraathaneleri mikro kamusal alanları anlamak için önemli bir tutamak sunabilecektir.

4.YÖNTEM

Bu araştırma, Batman'daki kıraathanelerin kentin kimliğine etkisini anlamak ve bu mekânların bir kamusal alan olma imkânını ortaya sermek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada kullanılan yöntem, nitel araştırma yöntemi olmuştur. "Nitel teknikleri kullanan araştırmacılar, insanların kendilerini ve başkalarını nasıl anlamlandırdığını ve nasıl öğrendiklerini incelemek durumundadırlar" (Berg vd. 2015, s. 25). Dolayısıyla çalışmada yorumsamacı paradigmadan yararlanılmıştır. Yorumsamacı yaklaşımda, üzerinde çalışılan olay ve olgular kendi ortamları içinde incelenmektedir. "Araştırmacılar olayları ve olguları derinlemesine ve ayrıntılı biçimde açıklamaya çalışmaktadır. Zira sosyal bilimlerde kaçınılmaz olan tek bir gerçeklik ya da değişmez tek bir doğru yoktur. Bunun yerine çoklu gerçeklikler, farklı ve çeşitli algılara yer vardır" (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 34). Nitel yöntem, özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılmaktadır. İnsanın kendine özgülüğü onun yapıp ettiklerinin anlaşılmasında güçlük yaşatmaktadır. İnsan, fenomenine bağlı olarak sürekli olarak değişmeye meyillidir. Bu nedenle, insanı deterministlik bir tavırla ve sınırlar içinde değil, esnek bir anlayışla incelemek gerekir. Nitel yöntem, bu gereksinimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Demir, 2014, s. 287). Toplumsal ilişkilerin sofistike ve karışık yapısı, nitel yöntemin tercih edilmesinin başlıca nedenlerinden biridir.

Nitel araştırma yönteminin sınırlarında mülakat tekniğine başvurulmuştur. Görüşme ve/ya mülakat tekniği nitel yöntemin temel veri toplama teknikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, insanların gerçeği nasıl inşa ettiklerini, anlamlandırdıklarını ve tanımladıklarını anlamamanın bir yoludur.

Çalışmanın evrenini, Batman'da yaşayan ve ildeki kıraathanelere giden katılımcılar oluşturmaktadır. Örneklem ise, bu mekânlara düzenli olarak giden erkek katılımcılardır. Saha çalışması aşamasında görüşmelerin gerçekleşeceği kıraathanelerin seçiminde kendini; hemşericilik, ideolojik, sınıfsal vb.. şekilde kategorize ve inşa eden kıraathaneler yerine, temsiliyet gücü yüksek olan, içinde her toplumsal katmanın temsilcisi bulunan ve homojen olmayan kıraathaneler seçilmiştir. Görüşülen 13 erkek katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu mülakatlarda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. "Yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcının algıladığı dünyayı kendi fenomeninden anlatmasını önemser. Bu dünyaya ulaşmak için sorular çoğunlukla açık uçludur. Görüşmenin büyük kısmı, keşfedilmesi gereken konuların açığa çıkarılması için sorular veya bir konu tarafından yönlendirilir. Bu format, konuşma süresince farklı sorularla konunun açılmasına, çeşitli konuların ortaya çıkmasına ve konu hakkında yeni fikirlere ulaşılmasına yardım eder" (Merriam, 2013, s. 88). Sohbetlerde bu yöntemler kullanılarak veriler elde edilmiş, elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle yorumlanmıştır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 159). Analiz sürecinde katılımcı erkekler E1, E2, E3, E4... şeklinde kodlanmıştır. Batman kıraathanelerinde yaşanan etkileşimlerin bir kamusalığa ne oranda öncülük ya da etki ettiğini anlamayı amaçlayan çalışmanın saha görüşmeleri neticesinde yapılan analizler bu problem ışığında ve bu

eksende değerlendirilmiştir. Çalışma; kiraathanelerin anlamı, söylemsel müzakere sorunsalı, özel-kamusal dikotomisi, kentteki eril hegemonya ile erişilebilirlik ve eşitlik üzerinden toplam beş kategoriye ayrılmış ve elde edilen veriler bu sorunsallar ışığında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda şu sorulara yanıt aranmıştır: Kiraathaneler, katılımcıları tarafından ne işlevle kullanılıyor? Kamusalığa aracılık eden bu toplumsal mekânlarda toplanma, bilgi edinme ve ifade etme gibi müzakereci demokrasinin kalbinde yatan iletişimsel eylemler işletilebiliyor mu? Modern toplumların önemli karakteristiklerinden biri olan özel-kamusal dikotomisi, kendini Batman'daki gündelik hayatın önemli görüngülerinden biri olan kiraathane ortamına yansıtıyor mu? Kentin aktif biçimde kullanılan bu mekânları cinsiyetçi mi, buradaki kamusal alan herkes katılabiliyor mu, burada 'kadınlığı' ve 'erkeklığı' tartan ve/ya denetleyen mekanizmalar var mı? Günlük yaşam tecrübelerine yer verilen bu mekânlarda dışlama kurgusu üzerinden biçimlenen bir işleyiş var mı? Siyasi, ekonomik ve/ya dini aidiyetinden kaynaklı olmasa bile; yaşam biçiminden, cinsel eğiliminden ve servet farklılığından kaynaklanan eşitsizlikleri nedeniyle katılımcılar bu alanda görünür olma sorunu yaşıyor mu?

5.BULGULAR VE VERİ ANALİZİ

Alan araştırmasının sonunda elde edilen bulgular, çalışmanın temel problemi ışığında değerlendirilmiştir. Bulgular, çalışmanın yöntemini oluşturan nitel araştırma yöntemi ve buna bağlı olarak derinlemesine mülakat tekniği çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu tür bir değerlendirme için, görüşülen kişilerin görüşlerine doğrudan yer verilmiştir. Batman'daki sosyal hayatın bir parçası olan görüşmeciler, çok farklı sektörlerde çalışmaktadırlar. Çalışmada; çiftçi, spor eğitmeni, öğretmen, inşaat işçisi ve doktor gibi görüşmecilerin yanı sıra, iki işsiz katılımcıya da yer verilmiştir.

5a. Kiraathanenin Anlamı

Kişilerin bu yerleri hangi motivasyonla ve ne tür fonksiyonlar için ziyaret ettikleri anlaşılacak istenmiştir. Araştırmada görüşülen kişilere göre kiraathane; içinde oyun oynanan, arkadaşlarla sohbet edilen, zaman geçirilen öylesine bir yer şeklinde değerlendirilmektedir. Katılımcıların bu ortamlardaki sosyalleşme eğilimi; bir ölçüde kentin kimliği ile de ilgilidir. Çünkü kentte yaşayan bireyler ve toplumsal gruplar birbirlerine bu deneyimi aktararak bu örüntüyü devingen kılmaktadırlar. Haftada en az beş gün kiraathaneye giden görüşmeciler, şehirdeki bütün erkeklerin bu mekânlarda olduğunu ifade edip, arkadaşlarının da buralarda olması sebebiyle kiraathanelere gittiklerini belirtmişlerdir. Yani kent, yaşayanları tarafından yeniden ve yeniden düzenlenerek bir kimlik kazanırken, kiraathanelerinde bunda önemli bir rolü olmuş görünmektedir. Yaşayanların kendi deneyimleriyle kente kazandırdıkları ruh, bir vakit sonra orada yaşayanları belirlemeye başlamıştır. Öyle ki, Batman'ın bu konudaki tayin edici yanını görüşmeciler şu şekilde ifade etmektedir:

"Buraya yeni atandınız ya da taşındınız diyelim. Başta böyle bir kültürünüz yoksa da zamanla sizde buradan çıkmaz olursunuz. Zaten özellikle benim yaşuma gelip de buralara gelmeyen ya parası yoktur ya da dışlanmıştır" (E3, Öğretmen).

"Genelde bizim yöremizin insanları hep buralara gelir. Ne yapalım! Başka bir aktivite de yok ki zaten." (E7, İnşaat İşçisi).

"Bizim toplum hep burada. Toplumda olanı biteni konuşmak için geliyorum ben de"(E13 Tekstilci).

Eğlenerek hoşça vakit geçirmek ve arkadaşlarla sosyalleşmek, kıraathaneye katılımın temel sebepleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında dikkat çeken bir başka durum ise, kıraathanelerin yalıtım fonksiyonudur...

"Siz bir sosyolog olarak daha iyi bilirsiniz... Sokağın bir gözetim gücü var. Yani burada herkes birbirini tanıyor. Bu durum caddelerde yürürken bile rahatsızlık verici. Herkes size bakar, sizi görür, selam verir, selam ister... Etrafında genelde muhabbet etmek istemediğin bir akraban ya da tanıdığın illa ki, olur. Bu yüzden buralar, şehirden kaçmanın da bir yolu. Burada seçtiğim bazı arkadaşlarımla öylesine boş boş oyun oynuyoruz. Öylesine takılıyoruz. Bu yanılla da hatta buralar ülkeden kaçmanın, politikadan kaçmanın bir yolu (E6, Öğretmen).

"Mesela dışarıda yapamayacağın bir espriyi burada rahatlıkla yapabilirsin. Burada insanlar rahatlıyor, rutin hayatlarında olduklarından daha çok esniyor" (E4, Fizyoterapist).

İnsanlığın varoluşundan beri pratik edilen bir davranış olan 'gözetleme' kavramı, türediği kelimeden gelen göz duyusuna gönderme yapar. Günümüzde internet, kameralar ve çeşitli uydu teknolojileri ile de yapılan bu davranış sokakta 'göz' duyusu ile hükmünü sürdürmektedir. Söz konusu bu gözetim hali, aynı zamanda sembolik bir güçtür. Bu sembolik gücün merkezinde iktidar yer alır. Bu durumda yaşanan toplumdaki 'iktidarın' nasıl kurgulandığı önem kazanacaktır.

"İktidar şu ya da bu şekilde güçlü olanın elinde toplanmaktadır ve gerek kentte gerekse kırdan insan ilişkileri hiyerarşik ataerkil bir düzen içinde örgütlenmiş durumdadır" (Abisel, 2005, s. 238). Çünkü ataerkillik; "erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmalarını sağlayan dahası bunu kurumsallaştıran hiyerarşik bir yapıdır" (Baş ve Cengiz, 2018, s. 4) ve buna göre düzenlenmiş bir iktidar düzenidir. Dolayısıyla, Türkiye örneğinde sokaklar "sadece planlanması ve tasarımıyla değil, toplumsal hayatın deneyimlenmesi ve gündelik pratikler anlamında da cinsiyetlendirilmiş, eril, erkekliği sürekli test eden, kadınlığı ise denetleyen bir mekânsallık" olarak kurgulanmıştır (Çavuşoğlu 2014, s. 73). Bu yüzden özellikle Batman gibi patriarkal iktidarın nezdinde olan bir kentte yaşayan erkeklerin bile "sokağın gözleri"nden, rahatsızlık duymaları bu çalışmanın varabildiği önemli donelerden biri olmuştur.

Katılımcıları tarafından sokağın gözetim gücünden kendilerini –bir nebze olsun yalıtılabildikleri ve arkadaşlarıyla sosyalleşebildikleri mekânlar olarak anlaşılan kıraathaneler öte yandan ekonomik sıkıntılardan, ekonomik baskı ve/ya sorumluluklardan kaçışın da sığınağı olmuştur. Araştırmada çeşitli meslek gruplarının dışında kıraathaneye gelen emekli ve işsizler de yer almıştır. Çoğunlukla kıraathanenin müdavimi olan bu gruplar neredeyse tüm gün bu yerlerde oturup oyun oynamaktadırlar.

"Arkadaş ortamım genelde buralarda onun için geliyorum. Sohbet falan için... Ama size şunu söyleyeyim, bizi buraya iten şey zevk değil. Sefalet, işsizlik itiyor bizi buralara. Benim mühendis, öğretmen, kimyager oyun arkadaşlarım var. Biz nitelikli elemanlarız ama işte böyle niteliksiz yerlerde vakit geçiriyoruz"(E10, İşsiz).

"İşsizlik... Benim için buraya gelmemin önemli nedeni bu" (E1, Çiftçi).

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde de; "kıraathanelerin erkeklerin çalışma saatleri dışında ya da çalışmaya ara verdiklerinde geldikleri, işsiz erkeklerin bütün günü geçirdikleri bir yer olduğu" (Demren, 2007, s. 59-60) görülebilecektir. "Osmanlı İmparatorluğu'nun son

zamanlarındaki İstanbul kahvehaneleri" üzerine çalışan François Georgeon'a göre: "Buralarda çoğunlukla işsizler olup, bütün gün kahvehaneden çıkmayan, bu yüzden de toplum tarafından "aylak" damgası yiyen müdavimler vardı" (Georgeon, 1999, s. 48,78).

Kırathaneler, geçmiştekiyle benzer biçimde işsiz erkeklerin ya da iş saatleri dışında vakit geçirmek isteyen erkeklerin ortak bir deneyime dönüştürdükleri mekânlar olarak kurgulanmıştır. Çok işlevli ve çeşitli buralarda şakalaşan, tartışan, sohbet edip eğlenen erkekler arasında gönüllüğe dayalı bir ortaklık yatmaktadır. Bu sebeple Batman'daki kırathanelerin bir 'aracı mekân' olduğu söylenebilir. Buralar sadece aylıklık için değil; ama aynı zamanda toplumsal, ekonomik ya da ailevi gerekliliklerden bir süreliğine uzaklaşılacak yerler olarak belirmektedir. Aynı zamanda bireye oyun yoluyla, sohbetle ya da tüketimle belli bir grup içinde yer alma olanağı da sunmaktadır.

5b. Söylemsel Müzakere Sorunsalı

Çalışmada kırathaneler aracılığıyla görünür olan söz ya da edimin, kamusal bir alan oluşturmaya imkân tanıyıp tanımayacağı ve bu yolla da söz konusu mekânların müzakereci bir demokrasiye kapı aralayıp aralamayacağı anlaşılacak istenmiştir. Çünkü bilindik, popüler ve ulaşılabilir yerler olması sebebiyle kırathaneler, toplumsal katılım ve müzakere mekanizmalarını devreye sokabilme olanağı taşımaktadır. Alan araştırmasından elde edilen bulgular bu potansiyeli ortaya koymaktadır.

Siyaset daha çok müzakereyle, tartışmayla, tanımayla ve müzakere etmekle içkin bir meseledir. Bir sorgulama ve tartışma aktivitesiyle, birbirlerinden farklı bireysel ve kolektif kimliklerin arasında kolektif karar alma ve dayanışma olasılığı taşıyan bu mekânlar bu sebeple tarihsel geçmişinde de iktidarlar tarafından 'önleyici' nitelikli eylemlerle karşılaşmıştır.

İstanbul ve Kahire gibi Ortadoğu'nun en büyük şehirlerinde kahvehaneler ve kırathaneler her şeyden önce bir sohbet mekânı olarak kurgulanmıştır. İçinde ciddi ya da ciddiyetsiz her türden konunun konuşulabildiği bu yerlerde özellikle de siyasi meseleler her zaman ateşli bir şekilde tartışılmıştır. Bu yanı sıra her zaman oraya gidenlerin düzene karşı başkaldırma olasılıklarını içinde barındıran bir mekân şeklinde kavranmıştır. Bu yüzden dönem dönem iktidardakilerin hışmına ve yasaklamalarına uğrayan bu yerler, Osmanlı mutlakiyetçiliği için de büyük tehlike olarak düşünülmüş, erkeklerin bu sosyalleşmesi üzerinde belli zamanlarda baskılar uygulanmıştır (Hattox, 1998, s. 88-90).

Kolektif politik sağduyunun görünür olduğu kırathanelerin geçmişten gelen bu karakteristiği, çalışmada da kendini göstermiştir. Görüşmecilerin bazıları her ne kadar bu konulardan ve/ya sorunlardan kaçmanın bir sığınağı olarak bu mekânları tercih ediyor olsalar da buradaki sohbetler genel olarak geçim, kültür, eğitim ve özellikle siyasi konular üzerinedir. Spor bilhassa futbol konuşulan konular arasındadır.

Kentte yaşayanlar, ortak yaşamlarıyla ilgili müşterek sorunları hakkında; örneğin imar barışı yasasının Batman'daki etkileri, artan çocuk cinayetleri, yenilenen İstanbul seçimleri, yapımı süren İlisu Barajı'nın olası olumsuz etkileri gibi eko-politik konularda konuşup tartışılabilmektedirler:

"Gelecekle ve siyasetle ilgili konuşuruz. Gerçi benim ilgim var. Güncel sorunlara duymazsam kalamıyorum; ama genelde herkesin sohbeti bu yönde..." (E11, Öğrenci).

"Buralarda genelde siyasi ve ekonomik konularda sohbet dönüyor"(E7, İnşaat İşçisi).

“Ya, ben zaten ülkedeki siyasetçilerin mecliste değil de böyle yerlerde olduğuna inanıyorum. Çünkü şu anda kiraathanelerin çoğu lisans ve yüksek lisans bitirmiş insanlarla dolu. Hepsi işsiz. Hepimiz politik konulara hâkimiz” (E10, İşsiz).

“Dünyadaki şeylerden ne denli etkilenirsek etkilenelim, bunlar bizi ne denli derinden kavarsa kavrasın, ancak başka insanlarla onlar hakkında konuştuğumuz zaman bizim için insanlık kazanırlar. Dünyada ve kendi içimizde olup bitenleri yalnızca onlar hakkında konuştuğumuz zaman insanileştiririz ve ancak bu konuşma süreci içinde insan olmayı öğreniriz” (Berktaş, 2015, s. 708). Bu açıdan değerlendirildiğinde alan çalışması içinde yer alan kiraathanelerde; farklı kişi ve kesimler arasında mesaj iletimi gerçekleştirebilmektedirler. Bu mikro düzeydeki alanlarda toplanma, bilgi edinme ve ifade etme gibi müzakereci demokrasinin kalbinde yatan iletişimsel eylemler işletilebilmektedir. Görüşmeciler buradaki sohbetlerden etkilendiklerini ve kaçınılmaz olarak bir şeyler öğrendiklerini belirtmektedirler. Her konuşma, bir başkasını da düşünmeye sevk etmektedir.

Kamusal alanlar Arendtçi bir değerlendirmeyeyle ‘insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri’ her yerde ve her zaman ortaya çıkar (Yükselbaba, 2012, s. 124-125). İnsanların bir konuşmayı dinlemek için bir masa etrafında toplandıkları, kanaatlerini ifade edebildikleri bu ‘birleşimsel’ yerler kamusal alanların mikro dünyaları için önemli ihtimaller barındırmaktadır. Kaldı ki katılımcıların buralarda bir araya gelerek uyum içinde hareket ettikleri vakidir:

“Milletin elektriğini kapatmaya gelmişler. Bizzat ben kendim söyledim. Hadi! On, on beş kişi toplanıp gidelim, ben bütün masraflarınızı karşılayım, valiye çıkalım, derdimizi anlatalım dedim” (E1, Çiftçi).

“Bir keresinde ekolojik konularda duyarlı olan arkadaşlarımızla, çevre temizliği ile ilgili bir konuda birlikte hareket ettik. İmza falan toplayıp gerekeni yapmıştık. Hala devam eden arkadaşlar da var (E2, Doktor).

“Ben geçen birkaç yıl önce öğrenciyken arkadaşlarımla yine burada oturuyorduk. Konuşup, belediyeye gitmeye karar verdik. Ramazan’da evde kalan arkadaşlarım için iftariye kolisi için imza topladık. Üniversitemizde iftar çadırı açılması için imza topladık. Toplanıp yetkili kişilerle irtibata geçmeye çalıştık” (E10, İşsiz).

Habermasçı aksiyomla kamusal alan, ortak yaşamla ilgili bir araya gelebilen, kısıtlanmamış bir tarzda konuşan, kanaatlerini ifade eden, tartışan ve yayınlatabilen bireylerin kamusal bir gövde oluşturabildiği bir alandır. Yapılan görüşmelerde Batman’daki kiraathanelerin bunun için mümbit bir potansiyel taşıdığı anlaşılmaktadır. Üstelik Habermas’ın kamusal alan anlayışı, sadece müzakere, tartışma eşit katılım vs... gibi iletişimin formel koşullarına dayanırken; buralarda diğer yaşamsal tecrübelerle de ilgilenilmektedir. Habermas’ın kamusal alanı aynı zamanda “resmi ekonomiden ve pazar ilişkilerinden bağımsızdır” (Özbek, 2015, s. 30). Oysa araştırmada incelenen kiraathaneler daha çok Negt ve Kluge’nin kavradıkları kamusal alan deneyimlerini yansıtmaktadır. Buralarda doğrudan üretimle ilişkili olan ekonomik tecrübeler de yer almaktadır.

“Farklı farklı kiraathaneler de var. Mesela köylü kiraathaneleri var. Sadece inşaat sektöründe çalışanların gittiği kiraathaneler var. Günlük yevmiye fiyatları falan buralarda belirleniyor örneğin. Hayvancılıkla ilgilenenlerin katıldığı ayrı yerler var. Ticaret kiraathaneleri, tefecilik kiraathaneleri bile var” (E6, Öğretmen).

Anlaşılabildiği gibi incelenen kiraathanelerde gerçekleşen sohbetler; somut ihtiyaçlar, çıkarlar, çatışmalar, üretim değişkenleri ve ekonomi meseleleriyle de ilgilidir. Ancak bireylerin ortak bir mesele hakkında bir araya gelerek, konsensüs kurarak veya çatışarak kamusal bir gövde gibi davrandıkları bu mekanlarda, yukarıdaki örneklerin dışında benzer bir 'biraradalık' durumunun pek yaşanmadığı da görülmüştür. Görüşmeciler genelde ortak dünyaya dair benzer konuşmaların sohbette kaldığını ve pratiğe geçmediklerini ya da bunun çok nadir gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmada yer alan kiraathane ortamlarında belli bir politik görüş hâkim değildir ve bir baskı yok gibi görünmektedir:

"Zaten arkadaş ortamı burası. Kimin ne görüşü varsa rahatça dile getiriyor. Benim bulunduğum kiraathanede Batman'ın yerli halkı takılıyor genelde. Bu yüzden ortak bir politik görüş var diyebiliriz. Ama farklı fikri olan biri olsa da sorun yok. Kimsenin başkasına müdahale etmeye hakkı yok zaten" (E12, Spor Eğitmeni).

"Herkesle özgürce tartışabiliyoruz. Baskın bir görüş ya da eğilim yok. Herkesin kendince bir duruşu var" (E2, Doktor).

"Her konuda kendimi rahatça ifade edebilirim. Her yerde olduğu gibi genelde gittiğim kiraathanede de ikili bir görüş olabiliyor. Ama herkes istediği görüşten konuşabiliyor. Saygı çerçevesinde..." (E8, İş Güvenliği Uzmanı).

"Ben, günümüz toplumunun bunu atlattığını düşünüyorum. Burada bir sürü değişik insan var. Bunları sevmek zorunda değiliz ama herkes birbirinin görüşüne saygı duymak zorunda. Bir de dikkat ettiyseniz hepsi bir konu başlığının altında toplanmış, o da işsizlik. Daha çok politik değil de, ekonomik bir görüş altında toplandık ama hepimizin politik görüşleri farklı tabii" (E10, İşsiz).

Araştırma kapsamındaki kiraathanelerde; birbirinden farklı, muhalif, birbiriyle rekabet eden hatta birbiriyle çatışan tüm görüşler kendini ifade olanağı buluyor gibidir. Ancak buralardaki sohbetlerinde -muhalif olmaya çekindiklerinden ya da dışlanmaktan korktuklarından- kendilerine bir çeşit oto sansür uyguladığını ifade eden görüşmeciler de yok değildir. Görüşmelerde ortak yaşamla ilgili gerçekleşen sohbetlerde, ekonomik ve politik konularda konuşurken kısıtlandığını düşünen katılımcıların olduğu anlaşılmıştır:

"Genel itibarıyla bulunduğum çevredeki arkadaşlarıma göre biraz radikal kalıyorum. Biraz dikkat çekiyorum. Ama asla kaçınmam görüşlerimi ifade etmekten" (E3, Öğretmen).

"Herkes aynı fikirde olmayabiliyor. Kendi fikrimi gizlediğim oluyor bazen. Burada belli bir görüş hâkim diyebiliriz. Farklı fikirler varsa da azınlıkta" (E13, Tekstilci).

Bugün sosyal bilimciler, birbirlerine bağlantılanma sorunu olan ve ortak dünyaya ilgilerini yitirmiş olan bireylerin artışından endişe etmektedirler. Örneğin Baudrillard 'Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu' adlı yapıtında bu kaygısını duyurmaya çabalamaktadır. Çünkü bu durum, kitle toplumunu pekiştirir. Kitle toplumunu katlanılmaz yapan şeyse; "bir araya gelme dokusu zedelenen insanlardır" (Arendt, 2011, s. 96). Bu durum, günümüz toplumlarının yönetim şekillerine de yansımıştır. Örneğin bugün Türkiye'de demokrasiye yönelik egemen bakışın mayasını oluşturan görüş, temsili demokrasi fikridir. Temsili demokrasi, yurttaşları temel müzakere süreçlerinden dışlaması ve onları katılımcı eylemlerden uzak tutması sebebiyle sorunludur. Bu çalışma aynı

zamanda; aktif yurttaşlık, eşit katılım, müzakere ve iletişimsel demokrasi gibi konulardaki bunalımlarının üstesinden gelebilecek seçenekleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kiraathaneler, bu gözle irdelenmiştir. Bu bakış açısıyla, incelenen kiraathanelerin kamusal müzakere için alternatif söze olanak tanıma potansiyeli görülmüştür. İçinde rakip görüşlerle karşılaşılacak kiraathaneler; müşterek sorunlar hakkında tartışılan, monolog yerine diyalogun önde olduğu, fikirlerin aktarılması için önemli ölçüde fırsat sunan önemli bir söylemsel etkileşim alanı olarak bir tür 'kasaba meclisi' işlevi görebilmektedir. Hiç yoktan, bunun için önemli bir potansiyel taşımaktadır.

5c. Özel-Kamusal Dikotomisi

'Özel' olanın ve 'kamusal' olanın içerdiği anlamlar "bir toplum içinde bu ayrım bağlamında o toplumun bakışını gösterir ve içerdiği ideolojik yüklenmeleri de yansıtır" (Yükselbaba, 2012, s. 60). Çünkü "ideoloji insanların toplumsal şartlarına bağlı tek boyutlu fikirleri" (Baş ve Kültür, 2017, s. 259) içerir. Bu çalışmada, söz konusu problematiğin yansılarını ile karşılaşılmıştır. Şöyle ki, araştırmada erkeklerin eşleriyle ve aileleriyle ilgili konularda neredeyse hiç konuşmak istememeleri çalışmanın önemli kısıtlılıklarından biri olmuştur. Ne zaman bu konularda konuşulmak ve bilgi alınmak istense, görüşmecilerin kestirip atan yaklaşımlarıyla karşılaşılmıştır. Bu durum, modern çağın doğuşuna dayanan, yaşamın kamusal ve özel alanları arasındaki ayrımın bugün de devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Örneğin eşine şiddet gösterdiğini bildiği bir arkadaşıyla, kızını erken yaşta evlendirmekte olan bir babayla veya çocuğuna şiddet gösteren biriyle bu durumla ilgili konuşulmamakta ya da buna benzer bir sohbete tanık olunmamaktadır:

"Hocam bu kahvede olmaz. Ailenin mahremi burada konuşulmaz" (E5, Öğretmen).

"Böyle konulara tanık oldum. Ama ben öyle konulara müdahale edemem. Kimse de edemez. Sonuçta aile arasında olan bir şey. Bizim karışma hakkımız yok. Bu, bir kenara atma değil de, mesela eşini döven biriyle ben bu konuda konuşsam ve beni terslese hiçbir şey diyemem. Bu, karı koca meselesi. Kendi aralarında çözmeleri daha mantıklı. Sabaha kadar konuşsak da boş. Ezilen taraf hukuki arayışı kendi başlatmalı" (E7, İnşaat İşçisi).

"Kahve ortamında böyle bir şey hakkında bir sohbet gelişmiyor" (E8, İş Güvenliği Uzmanı).

"Yok. O tarz bir konuda konuşmadık. Hiç tanık da olmadım" (E10, İşsiz).

"Susmak, karışmamak, görmezden gelmeye çalışmak bize uygun değil. Yakın çevremde olmadı. Ama bu tarz bir durum olsa mutlaka ilgili olurum. Çoğu şey mutlaka ev içinde kalıyordur arkadaş ortamından saklanıyordur; ama bir süre sonra muhakkak duyulur. O andan sonra bize düşen de müdahil olmaktır." (E4, Fizyoterapist).

Anlaşılabileceği gibi Antik kent devletinin ortaya çıkışından beri birbirinden "uzak kendilikler" (Arendt, 2011, s. 65) olarak devam eden özel-kamusal alan dikotomisi, mahremiyetin tiranlığındaki varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu durum, bilhassa, erkeklerin 'evleriymiş' gibi sıklıkla topladıkları mekânlarda daha yoğunlaşmaktadır. Kahvehane erkekliğini sorunsallaştıran bir doktora tezinde de, göze çarpan şeylerden biri bu durum olmuştur. Antropolojik bir perspektiften kiraathane/kahvehane olgusunu çalışan araştırmacı için, görüşmecilerinin ev içi alanlarına girmek hiç kolay olmamıştır (Demren, 2007, s. 48-49). Çünkü "ev içi alan ve içinde yaşayanlar (karısı, çocukları, annesi v.b.) erkek için mahremdir, bunun yanı sıra erkeğin ev içindeki öznellik konuları da onun için

mahremdir” (Demren, 2007, s. 2). Modern toplumların önemli karakteristiklerinden biri olan özel-kamusal dikotomisi, birbirini izleyen süreçlerde oluşmuştur. Nihayetinde varılan bu zıtlık, kendini gündelik hayatın farklı görüngülerinde yansıtır. Böylece on belki de yüzyıllarca kurumsallaşmış olan zihinsel ve tarihsel bir sürekliliğin varlığına işaret eder.

Erkekler kamusal alanlarda siyasi ticari anlaşmalar imzalarken, ordular kurup tarihe yön verirken, siyaset yaparak kültüre şekil verirken; tüm bu iradelerden uzakta tutulması planlanan ve öyle de olan kadın özel alanın aktörü olarak kurgulanmıştır. Özel alanın duvarları içinde tutularak kamusal söz ve edim üretme fırsatından men edilen kadın, hayatın reel politik sorunları hakkında çözüm üretme olanağından da uzak tutulmuştur. Böylece, yaşamsal kimi sorun ve/ya konular ev içi meseleler alanına itilerek ve aileleştirilerek ‘mahremiyet’ retoriğine mi hapsedilmiştir. Bu yolla kimi dirimsel sorunlar politik ve kamusal alanda konuşulup tartışılma ve çözüme kavuşma fırsatını bulamamıştır.

Tüm dünya için bambaşka bir dönemin başladığı 1960’lar, eşsiz niteliklere sahiptir. 60’ların hiç olmadığı kadar dinamikleşen sokaklarında şekillenen bu tipik ve kritik periyot, kendisini 1980’lerin Türkiye’sine de taşımıştır. Kadınlarıyla, çingeneleriyle, Kürtleri ve eşcinselleriyle kendi içindeki üçüncü dünyayı keşfeden Seksenlerin Türkiye’si (Gürbilek, 2016, s. 14) “Özel olan politiktir” mottosuyla özel-kamusal ikiliğini aşmaya çalışan feministlerin önemli mücadelelerine tanık olmuştur. Tüm üst anlatılan yapı sökülmesine tabi tutulduğu ilgili dönemde, tahakkümcü kamusal alan her ne kadar gevşetirse de günlük hayatın içinde tüm debdebesiyle devam eden iktidar ilişkileri tarafından beslenen özel-kamusal ikiliği kendini 21. Yüzyılın Türkiye’sine taşıyabilmeyi başarmış görünmektedir.

5d. Kentteki Eril Hegemonya

Tarih boyunca kadın, erkeğin (babanın ya da kocanın) gözetimi altında sokakla ilişki kurabilmiştir. Zamanla, özellikle ekonomik gelişmeler kadının; emeğiyle, işçi ya da tüketici rolüyle sokağa çıkmasını şart kılmıştır. Ancak bu durum erkeklerin yeni yeni ‘tedbirler’ almasını da beraberinde getirmiştir. Örneğin Göle’nin ifadeleriyle Osmanlı döneminde de, “kadın toplumsal yaşama katıldıkça, kentsel gündelik yaşamda cinsiyetlerin biraradalığına sınırlamalar getirilmiştir” (1991, s. 71). Bunun birçok yansıması mevcuttur. Evin direği olarak kurgulanan erkeğin özel alandaki tahakkümü, 21. Yüzyıl Türkiye’sinde kamusal alana taşarak sürmektedir.

İncelenen kiraathaneler, adeta bunun izdüşümüdür. Batman örneğinde kiraathaneler; toplumsal pratiklere etkisiyle, gündelik hayatın deneyimlenmesiyle ve yapısal tasarımıyla eril bir mekân olarak kurgulanmıştır. Öyle ki, bu yerler ‘kadınlığı’ ve ‘erkekliği’ tartan, hatta denetleyen mekânlardır. Bir nevi “erkeğin evi” (Demren, 2007, s. 58) olarak nitelendirilebilecek olan bu yerler, kadının kent hakkını tayin edebilmektedir:

“Ama yine de bir şekilde buralar burada yaşamının nasıl olması gerektiğini söyleyen baskı mekânları...” (E6, Öğretmen).

Batman’da şehrin en işlek caddelerine ve meydanlarına taşan tabureleriyle kiraathaneler, kentin kadınlara sessizce komut vermektedir. Kadına yolun neresinden yürümesi, nasıl giyinmesi ve hangi desibelde gülmesi gerektiğini söyleyen bu mekânlar, kentteki eril hegemonyanın gösterevidir. Cinsiyetlendirilmiş bir kent olarak Batman’ın kiraathaneleri şehrin ortalık yerindeki oturma planlarıyla kadını sürekli denetlemekte, buralarda görsel ya da sözlü tacizler sıkça yaşanabilmektedir:

“Kaldırımlar yayaların, halkın. Ve halktan da tepki görüyor. Bayanları da, çocukları da rahatsız ediyor bu durum. Taciz var. Çoğunlukla bakarak rahatsız etme, ama sesli taciz de var.” (E13, Tekstilci).

“Oradan geçen bayanlar, engelliler yaşlılar için olumsuz bir şey. Özellikle Batman-Diyarbakır Caddesinde kadınları rahatsız ediyor bu oturma düzeni. Hatta ben böyle bir oturma durumunda bir tacize şahit oldum. Sesli de yapıldı, gözle de taciz var.” (E11, Öğrenci).

“Bu çok rahatsız edici bir durum. Her ilin belediyesi bununla ilgili önlem almalı bence. Gerekirse cezai işlem bile uygulanmalı. Yollar araçların, kaldırımlar insanlarındır. Ama Batman’da sanki buralar o işletmenin kendisiymiş gibi davranıyorlar. Kimse de bir tepki göstermiyor. Kadın arkadaşlarımız bahar aylarından sonra Batman caddelerinde hiçbir şekilde yürüyemiyoruz, diye şikâyet ediyorlardı. Kadınlar için uygun değil. Gerçi ben herhangi bir tacize tanık olmadım. Zaten seçici biriyim. Her yerde oturmam. Fakat yürürken ben de fark ediyorum. Görsel taciz illa ki, oluyor. Ben kanıtlayamam ve tacizi yapan adam beni haksız çıkarır diye şimdiye kadar fark etsem de bir şey yapamadım. Mesela aynı böyle bir durumdan dolayı kavga eden bir arkadaşım oldu. Davası hala sürüyor hatta.” (E8, İş Güvenliği Uzmanı).

“Kadınları çok rahatsız ediyor. Bir defasında serserinin biri laf attı. Hemen kalktım. O terbiyesize gününü gösterdim. Kız hemen geldi, teşekkür etti.” (E1, Çiftçi).

“Bu tarz bir duruma şahit oldum. Ve hep birlikte tacizi yapan kişiye müdahale ettik. Buna göz yumamayız.” (E4, Fizyoterapist).

“Kimse kendi mevkiinin dışına çıkmamalı. Bu, insanları etkiler. Özellikle kadınları çok rahatsız ediyor. Bayanlarımız özgür değil.” (E9, İşsiz).

Görülebileceği gibi Batman örneğinde kentteki gayri-şahsi ve anonim ilişkiler, kadın için eşitlikçi ve erişilebilir olmanın epey uzağındadır. Batmanlı erkek, kentin sokaklarını ve bilmediği diğer mekânlarını merakla ve zevkle keşfederken; Batmanlı kadının kent deneyimi ise kısıtlama, dışlama ve zorluklarla mücadele etme üzerine şekillenmektedir. Özellikle namus kavramına dayanan bir ahlak anlayışıyla pekiştirilen ataerkil toplumsal düzende çoğu kez bakire/anne/fahişe üçlemesiyle sınırlandırılan kadın, üçüncü kategoriye düşmemek için kendini sürekli bastırmalı, özel alan ile sınırlamalıdır (Çavuşoğlu, 2014, s. 73). Batman kenti; ortak çalışma alanlarıyla, parklarıyla, pazarlarıyla, meydanlarıyla kadınlar için bir taraftan özgürleşme alanı gibi görünürken diğer taraftan da dışlama mekanizmalarıyla döşelidir. Batman’da sokaklar, bu antinominin çelişkileriyle doludur. Dahası, “kaldırımlarda meydana gelen çok sayıda minik temas” kamusal alanlarda yanındaki erkek tarafından baskı ve şiddetin farklı türlerine maruz kalan kadını güvensizlik ve korku haliyle kaplamaktadır.

Görece geç modernlikler arasına girebilecek Türkiye’nin demokrasisi, özgül özelliklere sahiptir. Bir uygarlıktan ötekine devrimsel bir hamleyle geçmiş ve kültürel hasletlerini çağdaş dünyanın ‘gereklere’ uyarlanması sürecinde kimi paradokslar yaşamış bir toplum olarak ülkemiz, kimi paradokslarla kuşatılmıştır. Kadının görünürlüğü, farklı etnik grupların ve dillerin ifadesi, din ve devlet ilişkisi, birey ve devlet ilişkisi gibi konularda muğlaklık devam etmektedir. Bu yüzden kadınların sokağı kullanmasının önemi gibi dirimsel konuları irdelemek, coğrafyamızdaki trendleri ve alışkanlıkları tartışmak, kırılgan temsili demokrasimizin niteliğini artırmak için oldukça önemlidir. Zira kentin mekânlarını ve sokaklarını kullanamayan kadının kendine olan güveninde, hayal gücünde, mücadele

etme ve var olma çabasında gedikler oluşacaktır. Bunların eksikliği de, arka planda kalmayı 'seçen' ötekilerin kurumsallaşmasını besleyecektir. Bu haliyle, güç asimetrilerinin yaşandığı homojen kamusal alanlar, dışlama stratejileriyle dolu bir mekanizmaya dönüşecektir. Oysa pratikte iyi gitmeyen tüm yönlerine rağmen kamusalıya aracılık eden her toplumsal deneyim üzerinde düşünmek epey hayatidir.

5e. Erişilebilirlik ve Eşitlik

Batman'daki kırathanelerin en önemli özelliği, gündelik yaşamda –en azından- erkekler arasındaki her türlü hiyerarşiyi nötrleştiriyor görünmesidir. Bu mekânda buldukları sürece birbirlerinin arkadaşı olan katılımcılar, ilişkilerinin dinamiklerini bu çerçevede kurmuşlardır:

"Namazdaki saflar gibi düşünün. Herkes eşitleniyor burada." (E6, Öğretmen).

"İşte kırathane ortamının güzelliği de burada. Buraya giren herkes oyun elemanı oluyor. Statülerini dışarıda bırakıyor. Böyle sıfatlarını önemseyen insanlar genelde diğer modern kafelere takılıyorlar." (E4, Fizyoterapist).

"Benim kapıcı arkadaşım da var. İl sağlık müdürü arkadaşım da var. Burada uzmanlık alanı herkesin oyun. Statüler dışarıda kalıyor." (E5, Öğretmen).

"(Gülerek) Katlamalı ve cezalı oyun biliyorsan herkesle oturursun. Hani şöyle söyleyeyim; kahve dışında ayrımcılık var ama kahve içinde böyle bir durum yok. Ama şu var birisi iyi eğitim almış ve zengin diyelim ve bir konuda doğru bir şey söyledi diyelim, herkes onu dinler, ona saygı duyar. Ama bu, bastırmak falan değil." (E10, İşsiz).

"Kesiklikle kimse kimseyi küçük görmez. Hor görmez. Tabi yüksekte uçan var ama gördüğümüz kadarıyla burada herkes eşit." (E9, İşsiz).

Hissedilen bu biraradalık duygusu, aslında ortak keyif duygusunun bir uzantısı gibidir. Kırathanelerdeki heterojen topluluklarında, buraya giren insanların birbirinden uzak durması özellikle oyun başlayınca mümkün olmamaktadır. Belli ritüellere ve geçiş üstünlüklerine ihtiyaç olmadan birbirleriyle hemencecik arkadaş oluveren erkekler çoğu zaman, oyun paydasında birleşir durumdadır. Gündelik hayat pratiklerini ve statü sınırlarını askıya alan oyunlar sırasında oldukça eğlenen erkekler, bu düzensiz işleyişte son derece mutludur. Oyunu kazananlar, kaybeden tarafı şaka yollu kızdırmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken kaybedilen taraf 'kadınlaştırılarak' pasif şekilde imgenlenmektedir. Böylece kırathaneler, erkeklerin kendi habituslarında erkekliklerini inşa edip yeniden-üretim sürecine soktukları bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlişkilerin belli oranda eşitlik ve samimiyet zemininde tasarımılandığı bu yerlerde ailevi, mesleki ve sınıfsal hiyerarşik sınırlar yok gibi görünmektedir. Oysa buradaki kritik ifade 'gibi' kelimesidir. Çünkü tıpkı Nancy Fraser'in Habermas'ın burjuva kamusal alanına getirdiği eleştirisinde ifade ettiği üzere (2015, s. 113-116) "katılımcıların sanki toplumsal ve ekonomik olarak denklemiş gibi davrandıkları bu alanlar eşitsizlikleri sadece paranteze almaktadır." Oysa vaziyet, bireylerin sanki birbirlerinin dengiymiş gibi katıldıkları, hep birlikte ve uyum içinde eyledikleri, belki müzakere edebildikleri, sahiden demokratik kamusal ya da yarı kamusal alanlara sahip olmaları için sosyal eşitsizlikleri paranteze almanın yeterli olmadığını göstermektedir:

"Benim bulunduğum kahveye öyle savcıymış, valisiymiş gelmiyor." (E1, Çiftçi)

“Valla statü eşitsizliği her yerde oluyor. Bir mühendis, bir doktor adam gelip de kolay kolay kiraathanede oturmaz. Bu bir gerçektir. Genelde işçi kesimi gelir. Bunlar da zaten özgüveni kırık bir kesim. Diğerlerinin egosu tavan yapmış. Tabi benim görüşümde...” (E7, İnşaat İşçisi).

“Aslında statü eşitsizlikleri sadece buralarda değil her yerde yaşanıyor. Beyaz yakalı dediğimiz bu kesimde ego oluyor. Sarı baretliler kendini her zaman diğerinden altta görüyor.” (E8, İş Güvenliği Uzmanı).

“Çoğunlukla herkes kendi dengini buluyor gibi bir şey. Kalkıp da bir savcısı olur, akademisyeni olur ne bileyim bir çiftçiyle ya da işsizle oturup oyun oynamıyor, sohbet etmiyor.” (E13, Tekstilci).

“Statü eşitsizliği yaşanmıyor. Aynı ortamda aynı masada doktoru da, öğretmeni de, esnafı da oturup muhabbetimizi yapıyoruz. Bunlar genel olarak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak tabi ki de denkmiş gibi davranamıyorlar ama benim ortamımda böyle bir şey yok. Mesela benim ortamımda bir su tesisatçısı arkadaşım var.” (E2, Doktor).

Her bireyi onun yabancıyla bir araya getiren yapısı, karşılaşmalar mekânı olması ve yalnızlıkla baş etmeyi sağlayacak olanaklar sunması kentlerin özgül ve kıymetli özellikleridir. Ancak bu, kentlerin asla sekte olmayacağı anlamına gelmemelidir. Şöyle ki; “erkeklerin renkli kent deneyimi literatürde genellikle, beyaz, üst sınıf, heteroseksüel erkek kimliğiyle ilişkilendirilen “flâneur”lük kavramıyla ele alınır (Acuner, 2016, s. 5). Yani bu kavramla; söz konusu deneyimden dışlananın yalnızca kadınların olmadığı, bu kategorize sürecinin dışında kalan tüm kimliklerin kimi dışlama mekanizmalarına maruz kaldığı da kanıtlanmış olur.

Örneğin bu araştırmada görüşülen kişiler çoğunlukla Şafi Mezhebinden Müslümanlardır. Ortamlarının Gayri-müslim kişilere uygun olmadığını düşünenler görece az da olsa mevcuttur:

“Güneydoğu’nun profilinde Ateist pek yoktur. Burada yadırganır. Oyun oynayabilir. Çay içebilir ama konuşmayacak. Olmaz yani yer edinemez.” (E5, Öğretmen).

“Batman’da ister istemez bir dışlama olur. Özellikle Gayrimüslimlere karşı hassas olduklarını düşünüyorum.” (E8, İş Güvenliği Uzmanı).

Bunun dışında diğer görüşmeciler hiç kimseyi inancından ya da inançsızlığından dolayı dışlamayacaklarını, buna haklarının olmadığını dile getirmişlerdir.

“Ezidi benim arkadaşım var zaten. İnsanlık önemli olan.” (E1, Çiftçi).

“Ateizme ve deizme de uzak değiliz. Bunlar artık günümüzde çok anormal şeyler değil. Günümüzde gençlerin eğilimi zaten bu yönde.” (E4, Fizyoterapist).

“Ezidilere asla laf yok. Ben insanın mezhebiyle arkadaş olmam ki. Görüşleriyle, gönlüyle arkadaş olurum. Dindar olsun olmasın hiç önemli değil.” (E7, İnşaat İşçisi).

“Benim muhabbet ettiğim insanların biri ateist, diğeri de siyasi İslamcı. Burada kimse başıra başıra “Ben ateistim” demiyor ya da kimse içeri şeriat bayrağıyla girmiyor. Kimse dini teorik konularda konuşmuyor. Ama konuşulsa bile kimse bu görüşünden dolayı dışlanmaz burada.” (E10, İşsiz).

“Benim Ezidi ve Deist arkadaşlarım var. Böyle ortamlar ve her yer onlara açık.” (E2, Doktor).

“Ezidiler ile bir sorunum yok.” (E3, Öğretmen).

Anlaşılabileceği gibi görüşmeciler büyük oranda; farklı mezhep gruplarından olan bireylerin, deistlerin ya da ateistlerin ortamlarına rahatlıkla girebileceğini ifade etmişlerdir. Lakin buranın sonuçta bir oyun ve eğlenme mekânı olduğunu, zaten derinlemesine sohbetler için uygun bir yer olmadığını hatırlatmışlardır. Dolayısıyla bu konularla ilgili muhtemel bir sohbette kimsenin gerçek bir tartışmaya girmeyeceği konusunda da hemfikirdirler.

Görüşmeciler -benzer şekilde- çingenelere, dövme piercingli rockçulara, evsizlere ya da kadınlara karşı da belli ölçüde 'esnek'tir. Gerçi, alan araştırması yapıldığı sürece bu tip insanlara ilgili mekânlarda hiç rastlanılmamıştır. Bunun önemli sebeplerinden birinin, bu tip insanların kamusal alanda rahatsız edici bakışların hapsine alınmamak veya sözlü ya da fiziki tacize uğramamak istemeleriyle ilgili olduğu iddia edilebilir. Çünkü -en iyimser ifadelerle- bu kişilerin 'diğerleri' tarafından fark edilerek, bakışlara maruz kalacakları açıktır. Toplumsal normun dışındaki kişilerin, normlara intibak etmiş çoğunluk tarafından tehdit olarak algılandığı varsayılabilir. Örneğin, yukarıda söz edilen 'esneklik' hali eşcinseller için geçerli değildir:

"Eşcinsel gelirse, ben gelmem." (E3, Öğretmen).

"Eşcinseller kesinlikle bulunamaz. İnsanın aldığı terbiye çok önemli anlatabiliyor muyum?" (E13, Tekstilci).

"Eşcinseller konusu biraz karışık... Homoseksüel iki kadın gelse bir sorun olacağını pek sanmıyorum ama homoseksüel erkeklere aynı hoşgörü gösterilmeyecektir." (E8, İş Güvenliği Uzmanı).

"Yoo! Biz buna karşıyız." (E9, İşsiz).

"Eşcinseller giremez buraya. Yanda kafe var, onlar gidip oraya otursun. Zaten o tür kişiliği ya da hormon fazlalığı olanlar da buralara uğramaz." (E10, İşsiz).

"Eşcinseller mi! Yok gelemeler ne işleri var burada." (E11, Öğrenci).

Bu çalışmayla (kamusal alanın farklı tecrübelerini içermesinin muhtemel olduğu) Batman'daki kiraathanelerin tam anlamıyla erişilebilir ve eşitlikçi olmadığı görülmüştür. Karşıtlık üzerine kurulmuş olmasa da -bir şekilde- dışlama kurgusu üzerinden biçimlenen bu işleyiş içinde erişilebilirlik ve eşitlik ilkeleri sekteye uğramıştır. Siyasi ve/ya dini aidiyetinden kaynaklı olmasa da; toplumsal sınıftan, yaşam biçiminden, cinsel eğiliminden ve servet farklılığından kaynaklanan eşitsizlikleri nedeniyle katılımcılar, tam anlamıyla bir kamusal gövde olarak davranmayı başaramamaktadırlar. Dağınık, aritmik ve parçalı yapısıyla, incelenen kiraathaneler mevcut toplumsal değişkenlerden ve eko-politik yönlendirmelerden bağımsız değildir.

SONUÇ

Batman'da yapılan alan araştırmasında, sosyolojik açıdan ele alınan kiraathanelerin, birçok farklı özelliği kapsadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, Batman'da yaşayan ve neredeyse müdavim sayılacak olan kiraathane katılımcılarının deneyimleri üzerinden anlaşılabilir.

Haftada en az beş gün kiraathaneye giden görüşmeciler tarafından buralar; eğlenmek, hoşça vakit geçirmek, oyun oynamak ve arkadaşlarla sosyalleşmek gibi anlamlar ihtiva etmektedir. Bunun yanında dikkat çeken bir başka durum ise, kiraathanelerin yalıtım fonksiyonudur. Türkiye'nin görece küçük illerinden olan Batman'ın caddelerinde; herkesin

birbirine baktığını, selam verip selam istediğini, akrabalarla sıkça karşılaşmanın rahatsızlığını dile getiren görüşmeciler, bu yerleri şehirden kaçmanın bir yolu olarak da kullanmaktadır. Batman gibi patriarkal iktidarın nezdinde olan bir kentte yaşayan erkeklerin “sokağın gözleri”nden, rahatsızlık duymaları bu çalışmanın varabildiği önemli donelerden olmuştur. Katılımcıları tarafından sokağın gözetim gücünden kendilerini –bir nebze olsun-yalıtılabildikleri ve sosyalleşebildikleri mekânlar olarak anlamlandırılan kıraathaneler öte yandan ekonomik sıkıntılardan, baskı ve/ya sorumluluklardan kaçışın da sığınağı olmuştur. Kıraathaneler, geçmiştekiyle benzer biçimde işsiz erkeklerin ya da iş saatleri dışında vakit geçirmek isteyen erkeklerin ortak bir deneyime dönüştürdükleri mekânlar olarak kurgulanmıştır.

İstanbul ve Kahire gibi Ortadoğu'nun en büyük şehirlerinde kahvehaneler ve kıraathaneler her şeyden önce bir sohbet mekânı olarak kurgulanmıştır. Batman'daki durum da farksızdır. Bilindik, popüler ve ulaşılabilir yerler olması sebebiyle kentteki kıraathaneler, toplumsal katılım ve müzakere mekanizmalarını devreye sokabilme olanağı taşımaktadır. Alan araştırmasından elde edilen bulgular bu potansiyeli ortaya koymaktadır. Sohbetler genelde geçim, kültür, eğitim ve özellikle siyasi konular üzerinedir. Spor bilhassa futbol konuşulan konular arasındadır. Katılımcılar, somut ihtiyaçlar ve yaşama dair ortak sorunlar hakkında konuşsa bile, bu ‘biraradalık’ ruhunu pratiğe dökmekte ve kamusal ruhlu bir kolektif haline dönüşmekte zorlanmaktadırlar. Ya da bu durum epey nadir gerçekleşmektedir.

Bu mekânlarda önemli ‘karşılaşmalar’ meydana gelmektedir. Şehirdeki yerliler ya da mülteciler arasında; Kürt, Ezidi, Süryani, Arap gibi farklı etnik ve dini topluluklar arasında, farklı siyasi eğilimler ya da farklı sınıf mensupları arasında gerçekleşen bu temaslar oldukça önemlidir. Herkesi ilgilendiren konuların neler olduğu ve herkesi ilgilendiren sorunların nasıl çözüme kavuşacağı, bu karşılaşmalar sırasında belirlenmektedir. Lakin sohbetlerde, erkekler arasında gönüllüğe dayalı sessiz bir ortaklık yatmaktadır. Bazı konular mahrem kabul edilip özel alana itilmiş, bu konular konuşulmak istendiğinde de tepki alınmıştır. Böylece toplumsal tahakkümden nasibini alan birçok konu, bu alanlarda gün yüzüne çıkma ve belki tartışılıp çözüme kavuşma fırsatını yakalayamamıştır. Çalışmada özel-kamusal alan dikotimisinin gündelik yaşamımızdaki yansısıyla karşılaşılmıştır.

İncelenen kıraathaneler, adeta kentteki eril hegemonyanın izdüşümüdür. Bir nevi “erkeğin evi” olarak nitelendirilebilecek olan bu yerler, kadının kent hakkını tayin edebilmektedir. Kıraathanelerin oldukça esnek bir oturma planı vardır. İşlek caddeler üzerine konulan tabureler yardımıyla günün bazı saatlerinde kıraathanelerin alanı en işlek yollara kadar taşabilmektedir. Buralarda meydana gelen çok sayıda minik temaslara ve özellikle göz tacizleriyle kentteki kadınlar (katılımcıların kendilerinin de ifade ettikleri gibi) baskı ve şiddetin farklı türlerine maruz kalmaktadırlar.

Kenttekilerin gündelik yaşam pratiklerini ve kentin kimliğini etkileyen kıraathanelerde, kamusal müzakereye ve toplumsal katılıma öncülük eden yurttaş aktiviteleri gerçekleşmektedir. Ancak karşıtlık üzerine kurulmuş olmasa da -bir şekilde- dışlama kurgusu üzerinden biçimlenen işleyiş içinde erişilebilirlik ve eşitlik ilkeleri sekteye uğramıştır. İncelenen kıraathaneler; güç asimetrisinin ve toplumsal eşitsizliklerin üstesinden gelen bir kamusal alana kanal açamamıştır. Kadınlar, homoseksüeller, orada bu kimliği ile var olmak ve konuşmak isteyen deist ya da ateistler, meşru çoğunluğun kurumsallaşan normlarının dışında yer alan ‘diğerleri’ bu alanda yer alamamıştır. Kabul

edilen resmi görüş ve yaşam biçimlerini reddeden hiçbir katılımcı bu kamusal alanda görünür olamamıştır. Kadın-erkek, varlıklı-yoksul, heteroseksüel-homoseksüel ve 'kabul edilebilir-kabul edilemez' benzeri klikler üzerinden oluşturulan etkileşime ve iletişime eşit katılım sağlanamamıştır. İncelenen kırathanelerde kamusal müzakerenin işleyişiyle ve sözün oluşumuyla ilgili yaşanan tüm bu sınırlandırmalara rağmen; günlük yaşam tecrübelerine, bir aradalığa, dinleyeme, eylemeye, yer yer dayanışmaya yer verilmektedir. Dolayısıyla bu yarı-kamusal alanlarda toplumsal değişim ve mücadele uzantılarının dönüştürücü ve şiddet dışı potansiyelleri yatmaktadır. Ve pratikteki iyi gitmeyen tüm yönlerine rağmen kamusalıca aracılık eden bu toplumsal mekânların yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

SUMMARY

This research focuses on the public sphere possibility of Batman teahouses. The city has a socio-cultural heterogeneous structure. Different ethnic and religious communities, such as Yazidis, Kurds, Syriac and Arabs live here. Due to its proximity to the border, Batman has become one of the cities refueged by Kurdish refugees coming from Iraq after the Gulf War and Syrians who have recently escaped from the ISIS terrorist organization. The city has been and is going through a very giant process, both with the external migration affected by the refugee movements and with the internal migration waves affected by the terror and economic variables. At the same time Batman is in a sociologically interesting position with its teahouses, which appear as highly frequented places in its neighborhoods, streets and squares. There are 'encounters' between different ethnic groups, different class members and different political affiliations. This study is concerned with the possibility of the mentioned encounter spaces to be a public sphere. The inevitable way of living as a community is through social participation networks. What is unclear is the active usage of participation networks in question in Turkey. The aim of this study is to see how much the city teahouses, which reflect the identity of the city, have pioneered or influenced this. In this research, the teahouses in Batman province, which has exhibited a very dynamic pattern in economic and cultural terms, especially in the last half century, have been discussed with this perspective.

Cities are important phenomena because of their role on social interactions. Social groups and individuals living in the city make this process dynamic by acting and transferring experience to each other. There is a deep and mutual connection between the city and the city people. The city, which gains a spirit and identity with the city people's own hands, gives an identity to the people who live there after a while. Thus, definitions such as Istanbulian, Jerusalemian or Parisian find meaning. A city gains a unique identity not only with its natural, historical and economic characteristics, but also with human movements and sociological factors. Having a heterogeneous structure in ethnicity and in religion, and also hosting many refugees due to the proximity of it to the border, Batman Province of Turkey emerges with a common teahouse culture. In these spaces, which stand out in the streets, in squares and even in the busiest streets of the city, there are important 'encounters' happening. These places, which contain different ethnic groups, different class members and segments from different political belonging, are the micro worlds of public spheres. Therefore, the theoretical basis of the study is the theory of public sphere.

The concept of public sphere used by researchers to comprehend the social life involves some complexity of meaning. However, this concept continues to be of interest as it

allows us to engage in an interdisciplinary dialogue and is related to the 'common life'. Beyond being the subject of political and legal debates, the public sphere can also be the subject of media, art, history and women's movements. It is very difficult to give place to only one of the rich public sphere literature contributed by theorists such as Kant, Arendt, Rawls, Habermas, Negt and Kluge. However, this concept refers to an area in our social life in which something similar to the public can be created. This area is a place of encounters in which social antagonisms can be expressed, but in a way, it is also possible to establish a partnership between people. As Habermas puts it to the attention, in every conversation where private individuals gather by forming a public body, a part of the public sphere becomes an asset. Batman teahouses processed with this axiom carry important potentials for alternative public spheres.

The study was conducted through conversations, determinations and observations to the extent permitted by qualitative research, without concern for generalizability on the grounds of different existence forms of both public speech and public debate. In this respect, the study aims to provide a prelude to further investigations in this area. For this purpose, the method used in this research was the qualitative research method. The population of the study consists of the participants living in Batman who are going to the teahouses in the province. Samples, on the other hand, are male participants who regularly go to these places. Face-to-face interviews were conducted with 13 male participants using semi-structured interview form.

Findings from the interviews were evaluated under five headings. The study was evaluated in the light of the data obtained from problems such as the meaning of the teahouses, discursive negotiation problem, private-public dichotomy, masculine hegemony in the city and accessibility and equality. The teahouses in the study in a pure meaning are neither public nor private. It contains qualities that contain both of them. It is private because it has the characteristic of being a unique place with its unique participants and their unique acts. It is public because it is open to people living in the region and shared by the citizens. For this reason, the discussed teahouses can be referred to as 'semi-public' spheres. While comparing each individual or segment with their own foreigner, these spaces are open to commercial guidance as they are subject to private ownership. Therefore, with their controllable sides, by whom and how these spaces will be used are also controllable. For example, as it can be better understood in the above text, in these teahouses, no participant, who rejected the accepted official views and lifestyles, was visible in this public sphere. Equal participation was not achieved in the interaction and communication established through the men-women, wealthy-poor, heterosexual-homosexual and acceptable-unacceptable factions. The examined teahouses are not the only places of public sphere. However, they have the potential to become a specific branch within a multiple and rich public sphere bundle. Despite all the exclusions related to the functioning of public negotiation, the experiences of daily life, togetherness, listening, action and sometimes solidarity are included in these examined teahouses. Therefore, the transformative and non-violent potentials of social change and struggle extensions lie in these semi-public spheres.

KAYNAKÇA

- Abisel, N. (2005). *Türk Sineması Üzerine Yazılar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Acuner, D. (2016). Canavarlaş(Tırıl)An Kent Sokakları: Kadının Kent Deneyimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 8(1), 1-14.
- Arendt, H. (2011). *İnsanlık Durumu*. (B. S. Şener, çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, A. (2009). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları.
- Baş, E. ve Cengiz, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Ve Aileyi Anlamlandırma Biçimleri: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği. *İmgelem Dergisi*, 2(2), 1-23.
- Baş, E. ve Kültür, A. (2017). *Distopyalarda İdeoloji Biz Cesur Yeni Dünya 1984*. T. Öztürk (Ed.), Zamanın İzleri: İlkeler, İdeolojiler ve İsyanlar (257-281) içinde. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (H. Aydın, çev.), Konya: Eğitim Kitabevi Yayınlar.
- Berktaş, F. (2015). *Çoğulluk Yeryüzünün Yasasıdır*. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan (707-713) içinde. İstanbul: Hil Yayın.
- Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, A. B. (2006). Batman İli Alan Araştırması Değerlendirmesi: Ülke İçinde Yerinden Edilmenin Sosyo-Ekonomik Sonuçları ve Geri Dönüş Önündeki Engeller, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), Haziran, 173-191.
- Dahlgren, P. (2005). The Internet Public Spheres and Political Communication: Dispersion and Deliberation, *Political Communication*, 22, 147-162.
- Demir, O. Ö. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demren, Ç. (2007). *Kahvehane Erkekliği: Ankara'da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği* (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı Ankara). Erişim adresi: <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/6046/Bir%20Erkeklik%20Mekanı%20Olarak%20Kahvehaneler.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Deveci, C. (2007). Siyasetin Sınırı Olarak Kamusalılık: Arendt'in Kant'tan Çıkarsadıkları, Ankara: *Doğu Batı*, 2 (5), Kasım, 111-129.
- Es, M. ve Güloğlu, T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 79-93.
- Fraser, N. (2015). *Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı*. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan (103-133) içinde. İstanbul: Hil Yayın.
- Georgeon, F. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İstanbul Kahvehaneleri, Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 43-85.
- Göle, N. (1991). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbilek, N. (2016). *Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Habermas, J. (2014). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora ve M. Sancar, çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (2015). *Kamusal Alan*. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan (95-103) içinde. İstanbul: Hil Yayın.
- Hansen, M. (2015). *Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin Kamusal Alan ve Tecrübesi: Değişken Karışım ve Genişlemiş Alanlar*. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan (141-179) içinde. İstanbul: Hil Yayın.
- Hattox, R. S. (19989). *Kahvehane ve Kahvehaneler – Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğudaki Kökenleri*. (N. Elhüseyni çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hekimoğlu, G. (2019). *Televizyondaki Agora: Bir Kamusal Alan İmkânı Olarak Televizyon*. Ankara: Gece Akademi.

- Kalaycı, N. (2013). Farklılıkların Temsili Sorunu ve Kamusal Alan, *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), 1-25.
- Kant, I. (1984). *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, Seçilmiş Yazılar*. (N. Bozkurt, çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 373 – 392.
- Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 344-357.
- Keane, J. (1995). Structural Transformations of the Public Sphere, *The Communication Review*, 1(1), 1-22.
- Malkoç, İ. B. (2018). Makro Bir Siber Kamusal Alan Olarak Twitter: Türkiye'nin "Trending Topic"leri Analizi, *Sosyoloji Notları*, 1(2), 100-126.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürçü, çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (F. Koçak Canbaz ve M. Öz, çev), Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Mill, J. S. (2012). *Hürriyet Üstüne*. (M. O. Dostel, çev.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Negt, O. ve Kluge, A. (2015). *Kamusal Alan ve Tecrübeğe Giriş*. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan (133-141) içinde. İstanbul: Hil Yayınları.
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre- Kent İmajı - Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 26, 275-293.
- Öğün, S. S. (2007). Kamusal Hayatın Kültürel Kökleri Üzerine, Ankara: *Doğu Batı*, 2(5), 55-63.
- Özbek, M. (2015). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (S. Durak ve A. Yılmaz, çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (T. Birkan, çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- T.C. Batman Valiliği, (2019). Erişim Adresi: www.batman.gov.tr/
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, (t.y.). Erişim Adresi: www.gap.gov.tr/batman-sayfa-5.html
- Tocqueville, A. (1994). *Amerika'da Demokrasi*. (İ. Sezal ve F. Dilber, çev.), Ankara: Yetkin Yayın.
- Volkmer, I. (2003). The Global Network Society and Global Public Sphere, Society for International Development: *Thematic Section*, 46(1), 9-16.
- Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme 20. Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. C.(2002), Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane, *Türkler, Yeni Türkiye Yayınları*, 10, 635–639.
- Yükselbaba, Ü. (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal İlkesinden İletişimsel Kamusal Geçiş*. İstanbul: Levha Yayıncılık.